

Filistin Çıkmazında Çözüm Arayışları: Almanya-Türkiye Arabuluculuğu

Hakan ÇALIŞIR*

Geliş Tarihi: 13/02/2020

Kabul Tarihi: 09/05/2020

Atf: ÇALIŞIR, H., “Filistin Çıkmazında Çözüm Arayışları: Almanya-Türkiye Arabuluculuğu”, Ortadoğu Etütleri, 12-1 (2020): 35-68

Öz: Filistin çıkmazı, yaklaşık bir asırdır çözüm bulunamamış bir çatışma alanıdır. Kudüs’ün de içerisinde yer aldığı bu coğrafyanın üç büyük din tarafından kutsal sayılması, bölge tarihinin çok eskilere dayanması, küresel birçok faktörün sorunun içinde yer alması Filistin-İsrail çatışmasını çok boyutlu hâle getirmiş, bu sebeple yüzlerce akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışma da onlardan biri olmakla birlikte sonuç almaya dönük teşvik ve tavsiyeler içermekte, barışın yapı taşlarının nasıl oluşturulması gerektiğine yönelik farklı bakış açıları sunmaktadır. Bununla birlikte tarihsel detaylara girmekten kaçınılmış ve Almanya-Türkiye arabuluculuğunun Filistin çıkmazındaki kalıcı barışa nasıl katkı yapabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Makalede de belirtildiği üzere Almanya ve Türkiye’nin hem kendi aralarında hem de çatışan her iki tarafa iletişim içerisinde olması şarttır. Buna ilaveten muhtemel barış müzakerelerinde Almanya’nın İsrail’i, Türkiye’nin de Filistin’i ikna ederek arabuluculuk yapabilecekleri öngörülmektedir.

Almanya-Türkiye ikilisinin çatışan aktörlere müdahale edebilme yetileri, taraflar üzerindeki nüfuza, global ölçekteki kredibiliteleri, ortak kültürel geçmişleri vb. birçok faktörü doğru şekilde değerlendirip barışa nasıl fayda sağlayabilecekleri gösterilmeye çalışılmıştır. Öyle ki ABD’nin Büyükelçiliğini Kudüs’e taşıma kararıyla son dönemde tarafsızlığını yitirmiş olması, bölgesel bir güç olan Türkiye ve AB’nin lokomotif gücü Almanya’ya olan ihtiyacı belirginleştirmiştir. Bu çalışmada bugünden yarına bir barış beklenmemektedir, fakat çalışmanın Filistin çıkmazında kalıcı bir barış inşası için yapılacak bu yöndeki çabalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Filistin, İsrail, Türkiye, Arabuluculuk.

* Bağımsız Araştırmacı, TR, hakancalisir@yahoo.com, ORCID:0000-0002-8533-1508

Searching for Resolution in The Palestine Impasse: Germany-Turkey's Mediation

Hakan ÇALIŞIR*

Received: 02/13/2020

Accepted: 05/09/2020

Citation: ÇALIŞIR, H., "Searching for Resolution in The Palestine Impasse: Germany-Turkey's Mediation", Middle Eastern Studies, 12-1 (2020): 35-68

Abstract: The Palestine impasse is a conflict subject that has not been resolved for nearly a century. The fact that this geography, part of which is Jerusalem, is considered to be a sacred space by three great religions, the history of the region is very old, and that many global factors have become a part of this issue have all made the Palestinian-Israeli conflict multidimensional and hundreds of academic studies have been conducted. Although this study is one of them, it includes incentives and recommendations for getting results and offers different perspectives on how building blocks of peace should be created. However, it avoids entering into the historical details in this regard, and tries to introduce how German-Turkish mediation can contribute to permanent peace in the Palestine impasse. As stated in the article, both Germany and Turkey would be required to be in contact between themselves and both the conflicting sides. In addition, in possible peace talks mediation through convincing Israel by Germany and Palestine by Turkey is also envisaged.

Introducing how Germany and Turkey can contribute to peace through their capacity to interfere with the conflicting actors, influence the parties, credibility on a global scale, and a common cultural background and so on, has been tried. Therefore, the fact that the US has lost its neutrality in the recent decision by moving its embassy to Jerusalem has accentuated the need for Turkey as a regional power and Germany as a locomotive power of EU. In this study, no peace is expected from today to tomorrow, but it is hoped that the study will contribute to efforts to build a permanent peace in the Palestinian impasse.

Keywords: Germany, Palestine, Israel, Turkey, Mediation.

* Independent Researcher, TR, hakancalisir@yahoo.com, ORCID:0000-0002-8533-1508

البحث عن حل للمأزق الفلسطيني: وساطة ألمانية تركية

هاقان تشاليشير*

تاريخ القبول: 13/02/2020

تاريخ الاستلام: 09/05/2020

للاقتباس: هاقان تشاليشير، «البحث عن حل للمأزق الفلسطيني: وساطة ألمانية تركية»، دراسات الشرق الأوسط، 68-35 (2020) 1-12

الملخص

المأزق الفلسطيني هي قضية صراع لم تجد حلاً منذ ما يقرب من قرن. أن حقيقة هذه الجغرافيا التي تشمل القدس وتعد مقدسة من قبل الديانات الثلاث الرئيسية ويعود تاريخها إلى العصور القديمة، إضافة إلى كون العديد من العوامل العالمية كانت جزءاً من هذه القضية، جعل الصراع الفلسطيني الإسرائيلي متعدد الأبعاد، ولهذا السبب تم إجراء مئات الدراسات الأكاديمية حول هذا الموضوع. هذه الدراسة هي واحدة من تلك الدراسات التي أجريت حول هذه القضية وهي تحتوي على توصيات ومقترحات للحصول على نتائج، كما تقدم وجهات نظر مختلفة حول كيفية إنشاء اللبنة الأساسية للسلام. وإضافة لذلك تجنبت الدراسة الخوض في التفاصيل التاريخية وحاولت شرح كيف يمكن للوساطة الألمانية التركية أن تسهم في السلام الدائم للمأزق الفلسطيني. وكما هو موضح في الدراسة، يجب على كل من ألمانيا وتركيا أن تكونا على تواصل مع بعضهما البعض ومع طرفي النزاع أيضاً. وعلاوة على ذلك ترى الدراسة أنه في حال إجراء محادثات سلام محتملة فيمكن للبلدين التوسط لحل النزاع وبإمكان ألمانيا أن تقنع الجانب الإسرائيلي ويمكن لتركيا أن تقنع الجانب الفلسطيني.

تحاول هذه الدراسة توضيح كيف يمكن لألمانيا وتركيا المساهمة في إحلال السلام وذلك من خلال الاستفادة بشكل صحيح من عوامل عديدة مثل مقدرتهم على التدخل مع الأطراف المتصارعة والتأثير عليهم ومصادقية البلدين على المستوى العالمي والماضي الثقافي المشترك لهما. كما أن حقيقة أن الولايات المتحدة الأمريكية فقدت حيادها في الفترة الأخيرة من خلال قرارها بنقل سفارتها إلى مدينة القدس أبرز الحاجة الماسة إلى تركيا القوة الإقليمية الكبيرة وألمانيا إحدى القوى التي لها وزنها في الاتحاد الأوروبي. هذه الدراسة لا تتوقع إحلال السلام اليوم أو غداً، لكن هناك أمل بأن تساهم الدراسة في جهود بناء سلام دائم في المأزق الفلسطيني.

الكلمات المفتاحية: ألمانيا، فلسطين، إسرائيل، تركيا، وساطة

* باحث مستقل، تركيا، hakancalisir@yahoo.com, ORCID:0000-0002-8533-1508

Giriş

Devletlerin taraf olduğu uzun süreli çatışmalarda nesiller ekseriyetle tehditten uzak olma ve huzur içinde yaşama duygusundan yoksun olurlar. Çatışma ve savaş ortamında yetişkin hâle gelmiş bireyler, müreffeh ve güvenli yaşamdan uzak şekilde hayatlarını sürdürmek durumunda bırakılırlar. Kadim Filistin bölgesi de bu zor hayatların yaklaşık bir asırdır yaşandığı talihsiz coğrafyalardan birisi olmuştur. Buna karşın bu durumu düzeltebilmek için tarafların çaba sarf ettiği de görülmüştür. Örneğin Tel Aviv ile Kudüs kentlerinin tam ortasında Barış Vahası adında (Neve Shalom/Wahat as-Salam) bir köy kurulmuş, burada Filistinli ve İsraili aileler belirli bir program kapsamında barış içinde yaşama denemesi yapmışlardır. Altmış ailenin yaşadığı iki yüz nüfuslu köyde çocuklar iki dille eğitim veren okullarda okumakta ve birlikte yaşamayı öğrenmektedirler.¹

Bu denemelere rağmen asırlardır başta Filistin toprakları olmak üzere, farklı coğrafyalarda Yahudilerin yaşadıkları bölgenin yönetimleriyle sorun yaşadığı bilinmektedir. 15. yüzyılın sonlarına kadar Yahudilerin neredeyse normal bir hayat sürebildikleri tek yer, o dönem Arapların hâkimiyetinde bulunan Endülüs İspanya'sı idi. Çoğu ülkeler Yahudilere taşınmaz mal edinme hakkı bile tanımıyor, ticaretlerine sınırlamalar getiriyorlardı. Kilise Hristiyanların Yahudiler hesabına çalışmalarını, hatta onlarla bir arada yaşamalarını dahi yasaklıyordu. İngiltere'de I. Edward, Fransa'da IV. Philippe, topraklarında yaşayan Yahudileri sınır dışı etmişlerdi. Bu da mallarının büyük çoğunluğunun ele geçirilmesini sağladı. Buna karşın Endülüs İspanya'sında o dönem Yahudi halkı, dağınık yaşadığı yüzyıllar boyunca asla fırsat bulamayacağı kadar gelişti.² Farklı toplumların birlikte yaşaması huzur ortamını oluşturduğu gibi toplumların gelişimine de büyük katkı sağladı.

Barış ve güven içerisinde yaşamak her toplumun en tabii hakkıdır. Barış inşa edilirken toplumlarda birtakım paradokslar ortaya çıkabilir. Çatışma bölgesinde sadece bir tarafın yaşam koşulları ve emniyeti iyileşerek artışa geçtiğinde o toplumun tehdit ve güvenlik algısı da yükselişe geçer. Toplumdaki tehdit hissiyatı artar. Dolayısıyla çatışma ortamındaki bu durum, güvenliğin sağlanmış olduğu toplum tarafında siyasi yöneticilerin riskli davranışlar sergileme potansiyelini tetikler.³ Bu yöndeki agresif davranışlar çatışmasızlığa

1 Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci, İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri, 1991-2000*, İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 34.

2 Larry Collins ve Dominique Lapiere (haz.), *Kudüs...Ey Kudüs*, Kronik, 1973, s. 48.

3 Thomas Jäger, *Globale Gesellschaft und internationale Beziehungen*, Handbuch Sicherheitsgefahren, Springer VS, 2015, s. 17.

katkı sağlamaz, aksine şiddet iştahını kabartır. Filistin çıkmazı da bu zeminde⁴ değerlendirildiğinde özellikle abluka altındaki Gazze’de yaşayan Filistinlilere karşın ironik şekilde İsraililerin refah içerisinde yaşama isteğinin doğurduğu güvenikleştirme bazı zamanlar negatif barışa⁵ dahi engel olur.

Yaklaşık bir asırdır süren Filistin-İsrail çatışmasında on yıllardır arabuluculuğa soyunan ABD’nin artık bu vasfını iyiden iyiye kaybettiği görülmektedir. Geçmişte Bush döneminde, ABD tarafından iki devletli çözüm önerisi desteklenmiş olsa da bugün ABD politikalarının belirgin şekilde İsrail yanlı olduğu gözlenmektedir. Öyle ki 2002’de Bush döneminde ilk defa bir ABD Başkanı uygulanabilir bir Filistin devletinin kurulmasından söz edebilmişti. Obama ise Filistin-İsrail arasında dengeli bir politika yürütmeye çalışmıştı. Bir bakış açısına göre o dönem Arap ve Müslüman dünya ile ilişkilerini geliştirmek için Obama’nın Filistin’e sıcak mesajlar verdiği belirtilmektedir.⁶

Buna mukabil, ABD’nin ikircikli tavırları da olmuştur. Camp David Zirvesi’ndeki tavırlarından dolayı Filistinliler, nihai statü görüşmelerine gittiklerinde arabulucu rolündeki Amerikalıları düşünerek kendilerini iki ayrı İsrail heyetiyle aynı anda müzakere ettikleri hissine soktuklarını bildirmişlerdir. Diğer taraftan görüşmelerde yapılan önerilerin Filistinlilerden önce İsraililere el altından sunulması da o dönem Amerikalıların mevcut şartlarda adil arabulucu olamayacağını göstermiştir.⁷ Bugün yaşanan gelişmeler, ABD’nin tek taraflı duruşunu belirgin şekilde sürdürme niyetinde olduğunu göstermektedir. Uluslararası topluma rağmen ABD’nin İsrail Büyükelçiliğini Kudüs’e taşıması ve “Yüzyılın Anlaşması” kararları bunu tekrardan teyit etmiştir. Dolayısıyla ABD’nin Filistin çıkmazındaki arabuluculuk vasfını hepten yitirmiş olması, farklı güç odaklarının kendi potansiyellerini ortaya koymalarına imkân oluşturmuştur. Bu doğrultuda bölgesel güç olan Türkiye ile küresel bir güç olan Almanya iş birliğinin barış açılımına fırsat yaratabileceği değerlendirilmektedir.

Birçok batılı ülkeye nazaran Ortadoğu’da sömürgeciliğe hiç bulaşmamış bölgesel güç olan Türkiye⁸ ve 20. yüzyılın başlarına kadar sömürgecilikten

4 Bulunduğu coğrafyada kendini yalnız ve izole hisseden İsrail “demokratik” ve “normal” bir devlet olarak görünse de sürekli güvenlik kaygısı çeken dünyadaki sayılı ülkelerdendir.

5 Negatif ve pozitif barış kavramlarını ilk olarak 1964 yılında Galtung kullanmıştır. Sebeplerine odaklanmadan bir çatışmadaki fiziksel şiddetin yokluğu “negatif barış”, çatışmanın sebeplerinin ve yapısal şiddetin ortadan kalktığı, kalıcı barışın sağlanarak adaletin tesis edildiği durum ise “pozitif barış” olarak tanımlanmıştır. Barış Esen, *Bölünmüşlük Gölgesinde Çatışma Çözümü, Asimetrik Güç, Filistin ve İsrail*, İstanbul: Der Yayınları, 2019, s. 65.

6 George J. Mitchell ve Alon Sachar, *A Path to Peace: A Brief History of Israeli-Palestinian Negotiations and a Way Forward in the Middle East*, Simon and Schuster, 2016, s. 36-38.

7 Bayraktar, s. 59-274.

8 Bölgedeki Arap devletlerinin önemli bir kısmı Türkiye’nin arabuluculuk misyonu yüklenmesini hoş karşılamayabilir. Fakat İsrail’in kuruluşundan bu yana bu devletlerin Filistin çıkmazındaki karnel-

uzakta kalmış küresel bir güç olan Almanya'nın arabuluculuk için doğru alternatifler olduğu görülmektedir. Bir tarafta İsrail ile uzun geçmişe dayanan 'özel ilişki' biçimindeki dostluğu, Filistin ile de ilişkilerinin özellikle Oslo Süreci sonrası pozitif olması yönüyle Almanya, diğer tarafta hem jeopolitik etkisi ve gücüyle Filistin ve İsrail'e yakınlığı hem de taraflar arasındaki asimetrik güç oranını kırmaya yönelik -İsrail'e mesafe koyarak Filistinlilerin haklarını da savunarak- hareket edebilmesi yönüyle Türkiye olmaktadır. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de İsrail ile yaşanan sıkıntılara rağmen ortak çıkarlar Türkiye ve İsrail'i birbirine yaklaştırma potansiyeli taşımaktadır. Süreklilik arz eden ve artan ivmedeki ekonomik ilişkiler bunun en belirgin göstergelerden biridir.

I. Teorik Çerçeve

Filistin-İsrail çıkmazındaki arabuluculuk imkânını değerlendirmeye geçmeden önce Çatışma Yönetimi ve Barış Çalışmaları hakkında teorik bilgilendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Çatışma ve savaş kavramlarını ayırmak gerekir. Savaş, çatışma yönetimi literatüründe şiddetli çatışma olarak kullanılmaktadır. Çatışma ise bazıları için kazanç bazıları içinse kayıp olan şeylerin yeniden bölüşümüne zemin hazırlayan taraflar arasındaki bir ilişki biçimidir. Çatışma ve çatışmasızlık arasındaki ayrım, savaş ve barış arasındaki ayrım gibi düşünülmemelidir. Tüm çatışmasızlıklar barış anlamına gelir, çatışmalar ise sebeplerin niteliğine bağlı olarak savaş ya da barışla sonuçlanabilir.⁹ Bu durum çatışmanın nasıl yönetildiği ile ilgilidir.

Bir çatışmada şiddetin yokluğu ve şiddetli çatışmalar sonucunda sadece ateşkesin sağlanması hâli "negatif barış" anlamına gelir. Filistin-İsrail Çatış-

---

erinin pek iç açıcı olmadığı bilinmektedir. Özellikle bazı Arap hükümetlerinin ABD ile ilişkilerindeki bırakılmış oldukları çaresizliklerinden Filistin'e yeterli destek veremedikleri görülmektedir. Bu durum çatışan tarafların Zartman'ın 'katlanılmaz maliyet' ya da "karşılıklı zararların verildiği çıkmaz" (Özerdem, s. 118.) olarak belirttiği aşamaya getirilmesine mani olmakta ve tarafları barışa zorlamak mümkün hâle gelmemektedir. İsrail'in kurulduğu günden itibaren Filistin'in bağımsızlığı için mücadele vermesi beklenen Arap devletleri, farklı çıkar mücadelelerine girmiş bulunmaktadır. Mesela 1948 savaşı sırasında Suriye'nin hedefi, Ürdün Kralı Abdullah'ın Büyük Suriye planını bertaraf etmekte. Filistinlileri desteklemekten ziyade ülkesini muhtemel Ürdün işgalinden korumak amacındaydı. O dönem Arap hükümetleri iki Arap bloğunun -Haşimi bloğu olan Irak ve Ürdün ile Mısır, Suudi ve Suriye bloğu- mücadelesinden Yahudilere karşı ortak muharebe planı oluşturamadılar. Bu durum sonuçları ağır bir yenilgiyi getirdi. Günümüze kadarki diğer savaş ve gelişmelerde de bazı Arap hükümetlerinin Filistin sorununda yeterli inisiyatif almakta tereddütlü ve isteksiz davrandıkları görülmektedir. Filistin'de neredeyse tüm tarafların gönüllü razı olabileceği bir ülke olan Türkiye'nin arabuluculuğu makul olarak görülecektir. Joshua Landis, "Suriye ve Filistin Savaşı: Kral Abdullah'ın 'Büyük Suriye Planı' için Savaşmak", *Filistin Uğruna, 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak*, Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim (Haz.), Küre Yayınları, 2018, s. 267.

9 Kenneth E. Boulding, *Stable Peace*, University of Texas Press, 1978, s. 9.

ması yaşanan şiddetli çatışma ve savaşlar dışında ekseriyetle bu kategoriye girmektedir. Yapısal dönüşüm ve adaletin mutlak surette tesis edilme şeklini belirtilen “pozitif barış” aşamasına bugüne dek geçilmiş değildir. Pozitif barış her şeyden önce bir iş birliği gerektirir. Negatif barış ise şiddetin hiçbir şekilde görülme hâlidir.¹⁰

Barış Çalışmaları teorilerinden olan Burton’un “ihtiyaçlar doğrultusunda barış yaklaşımı”, insanın kök salmış temel ihtiyaçlarının olduğunu, bu ihtiyaçlarının kimse ile pazarlığının yapılamayacağını ve bu ihtiyaçların bastırılmadığını belirtmektedir.¹¹ Filistinliler için asırlardır yaşadıkları toprak ve sınırlarının korunması, göç etmek durumunda bırakılan mültecilerin geri dönüş hakları, bağımsız bir devlet olma vb. bu ihtiyaçlardandır. İsrail için ise sınırlarının korunması ve güvenliğinin sağlanabiliyor olması bu ihtiyaçlardan sayılabilir. Bahsi geçen bu ihtiyaçların boyutları değişebilmekle birlikte müzakereler ile makul şartlarda temini sağlanmadan barışın tesis edilemeyeceği belirtilmektedir.

Boulding’in “sürdürülebilir barış” kavramı ise savaşı getirecek koşulların önceden belirlenerek, önlem alınmasıyla çatışmaların önlenilebileceğini söylemektedir.¹² Trump’ın “Yüzyılın Anlaşması” kararı, ABD Büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınması, İsrail’in yeni yerleşim yerleri inşasını sürdürmesi ve Batı Şeria’yı ilhak planı, Mescidi Aksa ve El Halil Camii gibi ibadet yerlerinde yapılan askerî kontrol ve müdahaleler, Filistin tarafında ise Hamas’ın şiddet içeren eylemleri sürdürülebilir barışa engel olan durumlara örnektir.

Çatışmaların birçok farklı sebebi olmakla birlikte esasında şiddetin temelinde taraflar arasındaki iletişim olanaklarının kısıtlılığı ya da yokluğu, diplomasi işlevinin yerine getirilememesi sebebi yatmaktadır. Ekseriyetle şiddetli çatışmalar bir anda kendiliğinden meydana gelmemekte, müzakerelerden sonuç alınamaması nedeniyle ortaya çıkmaktadırlar. Çatışma potansiyelini görüp müdahaleyle engelleyebilmek mümkün olsa bile öngörülmesi güç dışsallıklar ve yan etkilerin olabileceği, birtakım maliyetlerin meydana gelebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat tüm risklerin sigortalanamayacağı ve böyle olsa bile tüm sigortalara rağmen çatışmaların sonlanacağı kesin değildir.¹³

Barışın yapılacağı zaman diliminde koşulların çatışmasızlık için uygun hâle gelmesi, müzakerelerin olgunlaşması ve taraflar arasındaki ‘yenişemez-

10 Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means, Peace and Conflict, Development and Civilization*, SAGE, 1996, s. 31.

11 Tamra Pearson d’Estrée, “Problem-Solving Approaches”, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, I. William Zartman (Haz.), SAGE, 2008, s. 136-137.

12 Bora Bayraktar, “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Atilla Sandıklı (Haz.), Bilgesam Yayınları, 2012, s. 254-257.

13 I. William Zartman, *Preventing Deadly Conflict*, Polity Press, 2015, s. 33-35.

lik' kabulü gibi etkenler kalıcı barış inşası için gerekli olmaktadır. Tarafların 'kazan kazan' anlayışıyla hareket etmeleri, taviz vermeye hazır hâle gelerek uzlaşmaya razı olmaları gerekir. Camp David Konferansı'nda görüşmeler sürerken dahi Çatışma Çözümü aşaması için daha erken olduğu anlaşılmış ve bunun yerine sahadaki şiddetli çatışmaların önüne geçebilecek Çatışma Yönetimi müzakerelerine odaklanılmıştır.¹⁴ Yine Oslo Sürecinde müzakere için dört aşama belirlenmişti: Araştırma/Bilgi toplama, görüşmeler için yetkilendirme, iletişim kanalının onaylanması ve İsrail tarafının gizli iletişim kanalından çıkıp resmî görüşmelere başlanması.¹⁵ Fakat yapılan gizli görüşmelerde alınan kararlara rağmen müzakereci taraflar kendi evlerine döndüklerinde kararların uygulanması ile ilgili içten isteksiz olmuşlardır. Şiddetin düşürülmesi, çatışmaların mağduriyetini engellemeye yönelik sonuç alıcı etkin tedbirlerin alınmadığını görülmüştür.¹⁶ Bu durum başarısızlığı da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden çatışma yönetiminde, hangi aşamanın ne zaman hayata geçirileceği sorusu çok önem arz etmektedir.

Müzakere süreci başladığında önemli olan aralıksız süreci devam ettirmektir. "Bisiklet Teorisi" olarak da literatüre girmiş olan bu durum ara vermeden az ya da çok problemler üzerine görüşülerek oturumların sürdürülmesi anlamına gelir. Nasıl ki bisiklet durduğunda düşmektedir ve düşmemesi için sürekli hareket etmelidir. Aynı şekilde barış süreci de durmadan sürdürülmelidir.¹⁷

Çatışma yönetiminde üç safha bulunmaktadır. İlk aşaması olan çatışma yönetimi ya da çatışmanın yatıştırılması, çatışmanın sebeplerine odaklanmadan üçüncü tarafların arabuluculuğu ile çatışmanın geniş alana yayılmasına engel olunması anlamına gelir. İkinci aşama olan çatışma çözümünde ise çatışmanın sebeplerine odaklanılarak arabulucuların aktif müdahalesi ile ateşkesin sağlanması hedeflenir. Çatışma dönüştürme olan üçüncü aşama ise uzun soluklu bir süreçtir. Yapısal sorunların çözülmesi ve dönüştürülmesi, kalıcı barışın inşası ve sosyal adaletin sağlanması amaçlanır.¹⁸ Çatışma dönüştürme safhası, toplumsal ilişkilerde gerçek sorunlara cevap arayan, sosyal hayatta şiddeti kaldırıp yerine adaleti tesis eden yapıcı bir dönüşüm sürecidir. Toplumun zihinsel dönüşümünün hedeflendiği bu süreçte toplumsal entegrasyon ve barış için farklılıkların pozitif bir toplumsal olgu olduğu düşüncesi kazan-

14 Yaacov Bar-Siman-Tov, *The Israeli-Palestinian Conflict: From Conflict Resolution to Conflict Management*, Springer, 2007, s. 9.

15 Jonathan Powell, "Teröristlerle Konuşmak," *Aykırı Araştırma*, 2016, s. 112.

16 Zartman, s. 34-35.

17 Powell, s. 22.

18 Alpaslan Özerdem, *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*, Nobel, 2013, s. 60-62.

dırılmaktadır.¹⁹ Çatışan tarafların barış sürecini bozguna uğratmak isteyenlerle mücadele etmesi²⁰ sürecin başarısı için önemli olmaktadır. Bu süreçlerin doğru zamanlarda hayata geçirilerek kalıcı sonuçlar alınması ancak başarılı arabuluculuk sayesinde gerçekleşebilmektedir.

2. Arabuluculuk Potansiyeli

Uluslararası İlişkiler’de arabuluculuk, en az iki taraf arasında meydana gelen çatışmada taraflara karar verme aşamalarında tavsiye vererek çözüm önerileri geliştirme veya alternatif çıkış yolları ortaya koyarak bir anlaşmaya varabilmeye yönelik sarf edilen çabaları kapsayan sürecin adıdır. Özellikle bir süreçten bahsedilmesi, barış çalışmalarının belirli periyotlarla devam eden bir aşamadan ibaret olması nedeniyledir.

Çatışma Yönetimi’nde bir süreç olan arabuluculuk, uyuşmazlık içerisindeki taraflara fiziki güce başvurmadan ve taraf devletlerin hukuki yollarına da aykırı olmayacak şekilde devlet, kurum, birey ya da organizasyonların yardım etmesine imkân oluşturma gayretleridir. Savaşan taraflar muhtelif sebeplerden üçüncü kişilerden müdahale talep ederek yardım almak istemektedirler.²¹ Gönüllülük esasıyla bir çatışmayı yatıştırmak ve çözebilmek için taraflarca kabul görmüş kişi ya da kurumların dostane şekilde vermiş oldukları gayretler arabuluculuk faaliyetleridir.

Arabulucuların tarafları bağlayıcı özellikleri olmadığı gibi uyuşmazlığın doğrudan bir tarafı da olamazlar. Arabulucu, tarafları ihtiyacı olan argümanlarla ikna etmeye ve barış için taviz verilmeye çalışır. Zaman zaman taraflardan taviz talebi sonunda bir anlaşma sağlansa bile bu durum muhtemel bir tarafın hoşnutsuzluğu olabileceğinden arabulucu ile sorun yaşanmasına sebep olabilir.²² Dolayısıyla arabuluculuk, sadece barış sağlanamadığında maliyeti olan bir şey değil, barış sağlansa bile bir bedeli ortaya çıkabilmektedir.²³

19 Nezir Akyeşilmen, “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, *Barışı Konuşmak, Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Odtü Yayıncılık, 2014, s. 37-38.

20 Kerim Yıldız, “Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar”, *Çatışma Çözümleri ve Barış*, Murat Aktaş (der.), İletişim Yayınları, 2014, s. 284.

21 Tobias Böhmelt, *International Mediation Interaction, Synergy, Conflict, Effectiveness*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, s. 15.

22 Şiddet içeren ve şiddet içermeyen çatışmalar Çatışma Yönetimi’nde tahlil edilirken çatışmayı doğuran sebepler doğru şekilde ortaya konulmalı. Arabulucu, taraflara ödün verilmeye çalışırken uzun dönemde çatışmaların sürmesinden tüm tarafların zarar göreceğini sarih şekilde gösterebilmeli. Aksi takdirde sonuç odaklı çatışmanın yatıştırılması (ateşkes) süreci sağlanabileceksen, süreç odaklı çatışmanın dönüştürülmesi ve yapısal dönüşümlerin sağlanması gerçekleştirilecektir. Bu da sil baştan tekrar şiddeti doğuracaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrası yenilgi yaşayan Almanya’ya dayatılan koşulların uzun dönemde daha büyük kayıpların yaşandığı başka bir savaşa sebebiyet verdiği hatırlarda saklıdır.

23 Lesley G. Terris, “Mediation of International Conflicts, A rational model”, *Routledge Studies in Security and Conflict Management*, 2017, s. 5.

Bir uyuşmazlıkta arabuluculuğun devreye girmesi için çatışan tüm taraflardan yetki alınmalıdır. Türkiye, İsrail-Suriye arasında yaşanan Golan Tepeleri krizinde iki tarafın da rıza göstermesiyle etkin arabuluculuk yapmış, BM tarafından da bu durum olumlu karşılanmıştır. Daha sonra İsrail'in Gazze operasyonları ve Mavi Marmara saldırılarıyla Türkiye'nin arabuluculuk süreci sekteye uğramış gözükse de bu durum önemli bir arabuluculuk faaliyeti olarak kabul edilmiştir.

Filistin-İsrail çatışmasında mümkün olan tüm tarafların sürece dâhil olması önemlidir. Özellikle resmî olmayan kişilerden politik angajeje sahip hiyerarşik yükümlülük ve bağımlılık kaygısı taşımayan tarafların müzakerelerin içinde olması, bu kesimlerin desteğinin alınması barışçıl sonuçların elde edilmesine fayda sağlayacaktır.²⁴ Örneğin, kamuoyu baskı aracı olarak tarafların dinî liderlerinin daha aktif hâle gelerek inisiyatif almaları²⁵ barış potansiyelini artırabilir. Burada çatışmanın esas sebebinin din olması gerekmez. Çatışmanın sebepleri içerisinde din faktörü olmakla birlikte millet, toprak, tarihsel dayanaklar vb. birçok ilave faktör rol oynayabilir. Dinin çoğu zaman politik bir argüman ve araç olarak kullanıldığı da belirtilmektedir.²⁶ Filistin çıkmazında da arabuluculuk bu dengeler gözetilerek gerçekleştirilmelidir.

“Barış için Arabuluculuk” girişimi çerçevesinde Türkiye ve Finlandiya'nın öncülüğünde 2010'da temeli atılan ve dönüşümlü olarak iki ülkenin ev sahipliği yaptıkları “Arabuluculuk Dostlar Grubu Dışişleri Bakanları” toplantılarının sekizincisi 2017'de BM Genel Kurulunda New York'ta gerçekleştirildi. 56 üyesi bulunan Grup Toplantısı'nda arabuluculuğun çatışmaların önlenmesi ve barışın sürdürülmesi bağlamındaki rolünün nasıl güçlendirilebileceği ele alınmıştır. Yine İslam İşbirliği Teşkilatı zirve dönem başkanı olarak Türkiye, 21 Kasım 2017 tarihinde arabuluculuk alanındaki kapasite inşa çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla İstanbul'da İİT Üye Ülkeleri Arabuluculuk Konferansı'nı düzenlemiştir.

Arabuluculuk hakkındaki Uluslararası Organizasyonların işlevi ve sorumluluğunu ayrıca düşünmek gerekir. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası örgüt barış amacıyla faal olarak çalışmakta olduğu hâlde bazı çatışmalarda kalıcı barış için yeterli sonuca ulaşamamaktadırlar. Oysa çatışma yönetiminde, çözümden bahsedildiğinde arabulucuların silahlı eylemlerin durması ve şiddetin önlenmesi ile birlikte sorunların öncelikle çözümünü

24 Herbert C. Kelman, “Conflict Resolution”, 22.09.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=qoSx0w66LHs>

25 Ofer Zalzberg, “Sanctity in the Israeli-Palestinian Conflict”, 21.09.2019, <http://kelmaninstitute.org/the-dimension-of-sanctity-in-the-israel-palestine-conflict/>

26 Friedrich Schreiber ve Michael Wolffsohn, *Nahost, Geschichte und Struktur des Konflikts*, Leske Verlag Budrich GmbH, 1987, s. 13.

önceleyen kapsamlı bir yaklaşıma sahip olmaları gerekiyor. Çatışmanın sona ermesi için gayret sarf etmenin yanında, çatışmayı doğuran sebeplerin ortadan kaldırılması görevi yerine getirilmelidir. Uluslararası bir kuruluşun tek başına çatışmayı sonlandırması beklenmeyebilir, fakat çatışmayı çözüme kavuşturmak için yoğun çaba sarf etme²⁷ sorumluluğu bulunmaktadır.

Aslında bu sorumluluk sadece uluslararası kurumlara değil tüm devletlere düşen bir görevdir. Bu kapsamda ele alınan iki güçlü devlet, dünyanın kadim çatışmalarından birine kalıcı çözüm bulabilme potansiyeline sahiptir. Bölgesel bir güç olan Türkiye'nin yanında Almanya da küresel bir güç olması yönüyle etkin arabuluculuk vasfını barındırmaktadır. Almanya, 80 milyonun üzerindeki nüfusuyla AB'nin en büyük pazarı konumundadır. Diğer taraftan İsrail'in ABD'den sonraki en güçlü müttefikidir. Almanya'nın dünyanın en gelişmiş üçüncü sanayi ülkesi olmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri içerisinde yer almaması, Türkiye'nin de "barış için arabuluculuk" misyonu olan BM güvenlik konseyinin yapısını mütemadiyen eleştirmesi iki devleti birbirine yakınlaştıran unsurlardandır.

Almanya'nın Türkiye ve Mısır ile Hamas tarafından esir alınan Gilad Şalit olayındaki 2011'de birlikte yaptığı başarılı arabuluculuğunun yanı sıra Ukrayna, Afganistan ve Batı Balkanlar'daki barış için arabuluculuk girişimleri bu yönde önemli adımlar olarak görülmektedir. Özellikle P5+1 adıyla da anılan İran ile yapılan Nükleer Antlaşmalarda BM daimi üyelerine katılan Almanya küresel ölçekte arabuluculuk rolünü ve vasfını pekiştirmiştir. 2012 yılında bu müzakerelerin İstanbul'da gerçekleştirilmiş olması, alınan kararların önemli kısmının 2010 yılında Brezilya, İran ve Türkiye arasında imzalanan nükleer anlaşmada temellendirilmiş olması arabuluculuk rolü açısından Türkiye beklentilerini büyük ölçüde yukarıya çekmiştir. Yine 2020 yılı başında Libya krizini çözebilmek amacıyla düzenlenen Berlin Konferansı'ndaki Almanya ve Türkiye'nin pozisyon ve tutumları da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Filistin çıkmazında Almanya ve Türkiye'nin ekseriyetle durduğu yer, uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletlerin anlaşmaları doğrultusunda çözüm önerileri sunmaya yöneliktir. Tarafları, Birleşmiş Milletlerin almış olduğu kararlar doğrultusunda uygulamalar yapmaya davet etmektedirler. Her iki devlet de kalıcı pozitif bir barışı savunmaktadırlar.

Dünyadaki başarılı arabuluculuk örneklerine bakıldığında çatışmanın taraflarına farklı boyutlardaki yakın devletlerin yapmış oldukları arabuluculuklar dikkat çekmektedir. Kolombiya-FARC²⁸ barış müzakerelerinde hükûmete

27 Klaus Brummer, *Konfliktbearbeitung durch internationale Organisationen*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005, s. 43.

28 Kolombiya Devrimci Alternatif Gücü. Önceki adı ile Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri. Kolombiya'da terörist bir örgüt olarak bilinen sonradan siyasal partiye dönüşmüş organizasyon.

yakın olan ABD, FARC'a yakın olan Küba ve Venezüella'nın devrede olması buna iyi bir örnektir.²⁹ Venezuela, Chavez döneminde Kolombiya ve FARC arasında barışın sağlanabilmesi için yoğun çaba sarf etmiştir. İdeolojik olarak Chavez ve FARC yakınlığı müzakerelerin yapıcı şekilde sürdürülebilmesi için katkı sunmuştur.³⁰ Bölgesel ve küresel ölçekteki birçok çatışmada da bu görülebilir. Filistin çıkmazında Almanya ve Türkiye çatışmanın taraflarına birçok boyutta yakın devletler olmaktadır.

3. Çatışan Tarafların Almanya ile İlişkisi

Kasım 1995'te 15 AB Üye Devleti ve 12 Akdeniz Devletinden oluşan 27 katılımcı devlet tarafından Barselona Süreci başlatılmıştır. Bu birlikteliğin içerisinde Almanya, Türkiye, Filistin ve İsrail de yer almıştır. AB'nin Akdeniz bölgesinde ekonomik ve siyasi işbirliği olanaklarını geliştirmek üzere başlattığı Barselona Süreci, 2008 yılında Akdeniz için Birlik (AİB) şeklinde bir örgüte dönüştürülmüştür. Dört devletin ortak zeminde bulunduğu bu süreç, Filistin çıkmazında çatışmasızlığı oluşturabilme olanağı sunmaktadır. Barselona Bildirgesi ile Avrupa-Akdeniz İlişkileri üç sütuna oturtulmuştur. Bunlardan birincisi ortak barış ve işbirliği oluşturulması amacıyla siyasal ve güvenlik alanlarında ortaklığın gerçekleştirilmesidir.³¹

AB, Oslo süreciyle kurulan Filistin Yönetimi'nin kurumlarının inşası ve yaşatılması için gereken finansal yardımın ana sağlayıcısı konumundadır. AB, ABD politikalarının aksine İsrail'in yeni bir ticaret anlaşması talebini, İsrail'in Filistin ile yürüteceği barış görüşmeleri ilkelerini kabul etmesi şartına bağlamıştır. Brüksel, söz konusu görüşmelere İsrail'in bu doğrultuda attığı adımlardan sonra başlamıştır.

İsrail, Almanya'nın en önemli ikinci ticari partneri³² olmasının yanında NATO dışında hiçbir ülkenin askerî olarak Almanya kadar İsrail ile sıkı ilişkiler içerisinde olmadığı görülmektedir. 1956 Şubat'ında İkinci Dünya Savaşı zayıtı onarılmaya çalışıldığı sırada dahi İsrailli milletvekili Eliezer Shostak'ın "Bizim tek dostumuz Almanlardır" diyecek kadar ilişkiler iyi olmuştur.

29 Arabulucu rolündeki devlet arogant ve tehditkâr olmamalı. Örneğin ABD'nin yaşanan çatışmalardan dolayı tek taraflı şekilde Filistin'e maddi yardımları kesebileceğini söylemesi, çatışmasızlığa katkı yapan bir faktör olmadığı gibi ABD'nin arabuluculuk vasfını da ortadan kaldıran bir mahiyet taşımaktadır.

30 Hakan Çalışır, *Kolombiya-FARC Barış Süreci, Bir Çatışma Analizi*, Çizgi Kitabevi, 2019, s.113.

31 Ekrem Yaşar Akçay, "Barselona Sürecinde AB-İsrail İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Kasım-Aralık 2012, Sayı: 33, s.5.

32 Almanya ve İsrail arasındaki dijitalleşme, startup ve ileri teknolojilerdeki inovatif ortak çalışmalar dikkat çekmektedir. "German and Israeli Innovation-The Best of Two Worlds", Bertelsmann Stiftung, Aralık 2019; "The German Mittelstand and the Israeli Startup Ecosystem, Tapping Israel's Innovative Potential", Bertelsmann Stiftung, Kasım 2017.

İki millet arasındaki ilişkiler o dönem düzelerken diğer batılı devletler bunu pozitif karşılamaş, Arap Devletleri ise Almanya-İsrail Anlaşması'nı kendilerine karşı bir hareket olarak algılamış ve karşı protestolar başlatmışlardır.³³

90'lı yıllarda Filistin-İsrail barış görüşmelerinin başlamasından sonra Almanya, Filistin ile de iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Alman resmî anlayışının İsrail'i "sorgusuz" savunan tavırlarına karşın Alman halkı nispeten nötr bakış açısına sahip olmakta, birtakım mecalarda İsrail karşıtlığına ve hatta düşmanlığına kadar varan değerlendirmelerde dahi bulunmaktadır.³⁴ Alman kamuoyunun kendi siyasi elitlerine verdiği mesaj Filistin çıkmazında dengeli bir strateji yürütülmesinden yana politika belirlenmesi şeklindedir.

Bir uyuşmazlıkta arabuluculuk yapacak etkin güç, tarafların güvendiği ve saygı duyduğu bir devlet olmalıdır. İsrail, Avrupa'nın bazı bölgelerinde meydana gelen şovenist saldırılara rağmen Almanya'ya güvenmektedir.³⁵ İki devlet arasındaki ilişkiler o kadar derindir ki, İsrail Almanya'dan ihtiyacı olan silahları kendi güvenliği için hep alabilmiştir. Roket savunma sistemleri almanın yanında, geçmişte karşılığını almadan Almanya'dan iki denizaltı envanterine katabilmiştir. Bunun dışındaki savunma sanayiine yönelik teçhizatları da yine Almanya'dan uygun fiyata temin etmiştir.

Almanya'nın bugün Avrupa Birliği içerisinde Filistin ve İsrail'in aynı anda kabul edebileceği, müzakere edilebilecek tek devlet olduğu belirtilmektedir. Avrupa Birliği, Filistin-İsrail çatışmasında arabuluculuğa hazır olduğunda Almanya'ya yetki verebilir, bu yetki doğrultusunda diplomatik temaslar başlatılabilir. Bununla birlikte diğer Avrupalı devletlerin de Filistin ve Arap devletleri ile temasa geçerek barışa olumlu katkı yapma imkânları saklı kalmaktadır.³⁶

2012 yılında Filistin bayrağının Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'ne asılmasına ilişkin tasarıda Almanya Filistin'e destek vermiş, buna karşın İsrail başbakanı Netanyahu da rahatsızlığını bildirmiştir. Netanyahu, "sadece bir iki konuda aynı düşünmüyoruz diye ilişkilerimiz olumsuz yöne gidiyor dememez, farklı düşünceleri büyütmeye gerek yok" şeklinde açıklama yapmak durumunda kalmıştır.

33 Markus A. Weingardt, *Deutsche Israel- und Nahostpolitik, Die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*, Campus Verlag, s. 97-100.

34 Peter Ullrich, "Die Linke, Israel und Palästina, Nahostdiskurse in Großbritannien und Deutschland", *Rosa-Luxemburg-Stiftung, Karl Dietz Verlag Berlin, Texte 48*, 2008, s. 60.

35 Avrupa'daki antisemitist saldırılara karşı yakın dönemde net tepki Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas'dan geldi. Maas, somut ve etkin önlemler alınmazsa Yahudilerin Almanya'dan ayrılmayı yoğun şekilde düşüneceklerini belirtti. "Germany warns of 'mass exit' of Jews if anti-Semitism persists", *The Times of Israel*, 26.01.2020.

36 Oliver W. Lembcke ve Markus Kaim (haz.), "The German Role in the Middle East: High Time for a Check Up", *German Foreign Policy in Dialogue No.7, Germany and the Middle East, 16-23*, 2002, s. 7.

2018 yılı sonlarında iki günlük ziyaret kapsamında İsrail’de bulunan Almanya başbakanı Merkel’e Filistinliler bir çağrıda bulunmuştur. Filistinliler, Batı Şeria’da bulunan ve İsrail’in yıkım tehdidiyle karşı karşıya kalan Han el-Ahmer köyünün yıkılmaması için Merkel’den İsrail’e müdahale edilmesini istemişlerdir.³⁷ Filistinlilerin yardım talebinde bulunabilecek ülke statüsünde görebildikleri Almanya aynı ziyarette İsrail ile ilişkilerini de dengeli bir şekilde götürmekteydi. Keza bu ziyarette Almanya, İsrail ile ticaretteki işbirliğini daha da yukarıya taşımak istediğini belirtmiştir.³⁸

OECD verilerine göre Almanya, 2000-2011 yılları arasında Filistin’e yönelik 1631 proje gerçekleştirmiştir. Bu projelerde su, eğitim ve sivil toplum konuları öne çıkmaktadır. Öte yandan Alman Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen “Future for Palestine” projesi ile Batı Şeria’da zor koşullarda yaşayanların hayat koşullarını iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Gazze Şeridi ve Batı Şeria’daki çatışmalarda psikolojik olarak zarar görmüş çocukları ve gençleri farklı spor aktivitelerine yönlendirerek bir anlamda rehabilite edilmesi amacıyla maddi katkıda bulunulmuştur. Enerji sıkıntısının güneş panelleri ve rüzgâr tribünleri ile giderilmesi amacıyla destek olunmuştur. Alman Federal Polisi tarafından Filistinli polislere eğitim verilmiştir.³⁹

Almanya, geçmişteki yaşanmışlıklardan dolayı İsrail politikaları hakkında çok net görüş belirtmekten zaman zaman imtina etmekte, kendini baskı altında hissettiğinden özgür dış politika belirlemede tereddüt yaşayabilmektedir. İsrail ise Almanya ile ilişkilerin olumsuz bir yöne dönüşmemesi için hassas davranmaya çalışmakta, Avrupa’daki en büyük destekçi devletle ters düşmek istememektedir. Geçmişte Netanyahu ile bir görüşmesinden sonra Merkel, İsrail’in Filistin’deki yerleşim yerleri inşa etmesi hakkında “farklı düşüncelere sahip olduğumuz konusunda anlaşmaya vardık”⁴⁰ şeklindeki açıklamasıyla fikir ayrılıklarının boyutuna dikkat çekmiştir.

Geçmişin refleksiyle İsrail’in güvenliğini kendine dert edinmiş Almanya, sağlanacak muhtemel çatışmasızlıktan en fazla fayda sağlayacak ülkelerdendir. Almanya’nın bu bağlamda dış politikasında kendisinin baskılandığına dair iyi bir örnek, bu yılın başında İsrail Devlet Başkanı Rivlin’den gelmiştir. Holokost Anma Günü’nde İsrail Devlet Başkanı Reuven Rivlin, Alman Mec-

37 “Filistinlilerden Merkel’e çağrı”, *Milat*, 04.10.2018.

38 “Deutschland will wirtschaftliche Zusammenarbeit erheblich ausweiten” *WirtschaftsWoche*, 04.10.2018.

39 Engin Akçay ve Mustafa Gökhan Gözeri, “Dış Yardımlar Bağlamında Almanya-Filistin İlişkileri”, 15.09.2019, <https://www.academia.edu...>

40 “Merkel After Netanyahu Meet: We’ve Agreed to Disagree on Settlement Construction”, *Haaretz*, 06.12.2012.

lisi kürsüsünden nefret ve Yahudi karşıtlığıyla ortak mücadele çağrısı yaparak “Almanya’nın omuzlarına yüklenen sorumluluğun muazzam” olduğunu belirtmiş, Almanya’nın korkunç tarihiyle yüzleşerek sorumluluk ve olgunluk göstergesi hâline geldiğini vurgulamıştır. Rivlin konuşmasının sonunda, kendisini “İsrail’in güvenliğine adanmış” olan Almanya Federal Hükûmetine teşekkür etmiştir.⁴¹ Almanya’nın Filistin çıkmazındaki muhtemel arabuluculuğu müstesna ilişki biçimini normalleştirebilme fırsatı vermektedir.

Almanya, tarihsel yükümlülüğünden ötürü İsrail’i her koşulda desteklemesinin dış politikasında ‘kendisini sınırlandırmak’ olduğunu anlamış gözükmektedir. Yapılan anketler Almanların yaklaşık üçte birinin uygulamalarından dolayı İsrail devletine ön yargılı baktıklarını göstermektedir. Almanya’da yaşayanların %65’i İsrail devletini dünyada tehdit olarak gördüklerini belirtmişlerdir. İsrail’in çizmiş olduğu dış politika, Almanlar için antipatik bulunmaktadır. Dolayısıyla muhtemel bir arabuluculuğun halk nezdinde desteklenmesi için Alman dış politikasında değişikliğe gidilmesi gerekebilir. Örneğin, 2014 yılında Alman devlet televizyonunda yapılan bir ankette soru sorularının üçte ikisi İsrail ve Hamas’ı çatışma ve şiddetten aynı derecede sorumlu tutmuşlardır.⁴²

Bu nedenle, öngörülebilir ki Alman dış politikası, Filistin-İsrail çatışmasında “normalleşerek” arabuluculuk rolünü başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğinde Alman kamuoyunda da bu durum memnuniyetle karşılanacaktır. Almanya, İsrail ile diyaloglarını sürdürürken Arap devletleri ile de arayışı bozmak istememektedir. Bu açıdan muhtemel bir arabuluculuk ile sağlanabilecek çatışmasızlık Almanya’yı Arap devletleri ile İsrail arasında kalmaktan da kurtarabilecektir.

4. Türkiye ile İlişkiler

Türkiye’nin Filistin çıkmazındaki bakış açısı büyük ölçüde uluslararası toplum ile örtüşmektedir. Türkiye özellikle BM kararlarına uyulması gerektiğini farklı platformlarda defaatle bildirmiştir. Bu yönüyle AB, özelde Almanya ile Türkiye aynı sebepten ABD’den ayrılmaktadır. Türkiye’nin coğrafi olarak bölgeye yakınlığı ve kültürel bağları bölgede yaşanan gelişmelerden direkt etkilenmek durumunda bırakmaktadır. Filistin-İsrail çatışmasında durdukları yer çok farklı olsa da, üstelik birçok etkenden son dönemde olumsuz

41 “İsrail Devlet Başkanı Rivlin Alman Meclisinden nefretle mücadele çağrısı yaptı”, *Şalom*, 30.01.2020.

42 Hakan Çalşır, “Filistin-İsrail Çatışmasının Almanya-İsrail İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 2017, No:1, s. 113-123.

seyreden⁴³ karşılıklı ilişkilere rağmen ABD-Türkiye ilişkilerinin de köklü ve çok yönlü olduğu bilinmektedir.

Filistin'in en büyük ticaret ortakları içerisindeki üç ülkeden ikisi Almanya ve Türkiye'dir. 2013 yılında kurulan Türkiye-Filistin Ekonomik İşbirliği Konseyi, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde yeni bir adım olarak görülmektedir. Yine Türkiye, Filistin ekonomisine destek çalışmalarını çerçevesinde hâlihazırda Cenin'de yer alan 920 dönüm büyüklüğündeki bir arazi üzerinde Cenin Sanayi Bölgesi'nin kurulmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. 2014 yılında TOBB tarafından Filistin Hükümeti'ne 10 milyon dolar verilerek bahse konu arazinin kamulaştırılması sağlanmıştır.⁴⁴ Türkiye, Filistin'in ekonomik büyümesine destek olmak amacıyla Filistin ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır.

Gazze Şeridi'nde 2006'da yapılan seçimleri HAMAS'ın kazanması üzerine, İsrail ve birçok Batılı devlet sonucu tanımadıklarını açıklamışlardır. Akabinde Almanya ve diğer Batılı devletler Filistin'e verdikleri mali yardımları kesme tehdidinde bulunmuştur. Böylelikle İsrail'in Filistin'e yönelik ambargolarını artırmasının önü açılmıştır. Türkiye ise HAMAS ile iletişimini hiç kesmemiştir. Türkiye'nin Filistin ile ilişkileri zaman zaman farklı yönlerde ilerlese de genelde olumlu düzeyde seyretmiştir. Bu durum, Filistin'e etki etmek açısından arabuluculuk gücünü Türkiye lehine artırmaktadır.

HAMAS lideri Halid Meşal'in 2006'da Türkiye'yi ziyaret etmesi, İsrail devleti tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. Oysaki, Almanya ve Batılı ülkelerin HAMAS'ı temsil imkânından uzak şekilde etkin bir güç olarak görmeyişleri, Filistin-İsrail çatışmasızlığı için bir fayda teşkil etmemiştir. Buna mukabil Türkiye'nin HAMAS ile diyaloga devam etmesi, El-Fetih-HAMAS müzakerelerine de zemin oluşturmuştur. HAMAS, Almanya tarafından şiddete mesafe koyamayışı ile eleştirilse de aynı sebepten dolayı İsrail de eleştirilebilir. Bu yönde Alman kamuoyunda yapılan araştırmaların sonuçları İsrail'i de çatışmalardan aynı şekilde sorumlu tutmaktadır.

43 Son yıllarda Türk dış politika yapıcılarının uluslararası ilişkilerde illebet dost ve düşman ülkelerin olmadığını tecrübe ederek pekiştirme imkânı bulmuşlardır. Yakın tarihte muhtelif etkilenmişlikler içerisine girilmişse de ağırlıklı batı blokunda kalmayı ve bu doğrultuda dış politika belirlemeyi kendine hedef almış olan Türkiye partner, müttefik, komşu ülke vb. sıfatların ikircikli hâlini yaşadığı tecrübelerle öğrendi. 20. yüzyılın ikinci yarısı, ağırlıklı olarak da 80 sonrası ABD stratejik ortaklığını önemsememiş olan Türkiye, gelinen noktada tüm partner devletler ile aynı anda dost olunabileceğini -olunması gerektiğini- öğrenmiş gözükmektedir. Karşıt kutuplar gibi görünen ABD, Rusya ve AB ülkeleri ile aynı anda müttefik kalınabilirken; Filistin ve İsrail arasında da aynı zamanda arabuluculuk yapabilecek politik know-how ve kapasiteye sahip olmaktadır.

44 Bölgede faaliyet gösteren yetkililerle yapılan görüşmelerden Türkiye'nin bugün de çalışmalarının devam ettiği bilgisi alınmıştır. Filistin'deki Sanayi Bölgesine giden yollardaki altyapı hizmetlerindeki eksiklikler işlerin aksamasına sebep olsa da çalışmaların sürdüğü belirtilmektedir.

İsrail-Türkiye arasında 2018 yılında Büyükelçilerin karşılıklı geri çağırılması vb. gelişmelerden ötürü kriz yaşanıyor gibi gözükse de, İsrail tarafında Türkiye'nin kapasitesi ve İslam dünyasındaki etkinliğiyle iyi bilinmektedir. Geçmişte; 2009'da Davos, 2010'da ise Mavi Marmara olayları yaşansa bile ilişkiler takip eden yıllarda devam etmiştir. Bir dönem, İsrail, HAMAS-El Fetih mutabakatı sonrasında kurulan “ulusal mutabakat hükûmetine” etki edebilmek ve gerektiği takdirde bu hükûmet ile sağlıklı bir temas kurabilmek için Türkiye'nin Filistinli aktörler nezdindeki toplumsal/siyasal meşruiyetine ihtiyaç duymuştur. Nitekim Türkiye, hem Mahmud Abbas'ın önderliğindeki El Fetih ile olduğu kadar HAMAS ile de yakın ilişkiler içerisinde olmaya devam etmiştir.⁴⁵

Türkiye ile İsrail arasında işbirliğini gerekli kılacak birçok husus vardır. Bunların en önemlilerinden biri de enerjidir. Nitekim İsrail, Akdeniz'den çıkaracağı doğal gazı⁴⁶ Avrupa ülkelerine ihraç etmek istemektedir. Buna yönelik olarak maliyetleri en az seviyede tutacak güvenli bir yol üzerinden gaz aktarımı yapmayı hedeflemektedir. Bu amaçla ilk önce GKRY ve Yunanistan ile irtibat kurulmuştur. Fakat GKRY ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya doğal gazın taşınması maliyetleri oldukça yükselteceğinden, Türkiye seçeneğinin de masada olduğu belirtilmektedir. Bu şekilde AB'nin de Rusya'ya olan bağımlılığı azalacak, enerji terminali olma hedefinde ileri bir adım atılarak AB'nin Türkiye'ye olan ihtiyacı daha da arttırılmış olacaktır.⁴⁷ Bir nevi Almanya-Türkiye-İsrail yakınlığı burada da sağlanacaktır.

1995-2014 yılları arasında Türkiye'nin İsrail'e olan ihracatı 11,35 katına, İsrail'den yaptığı ithalat 16 katına çıkmıştır.⁴⁸ Ticaret başlığı altında İsrail-Türkiye ilişkilerinden bahsedildiğinde savunma sanayiinin boyutlarından da söz etmek gerekir. İki ülkenin hava ve deniz tatbikatları, birbirlerinin liman olanaklarından yararlanma, hava kuvvetlerinin her iki ülkede eğitim uçuşları yapması, terörizm ve sınır güvenliği konusunda işbirliği, savunma sanayii alanında işbirliği, uzman personel değişimi, bunların yanında savunma sanayiindeki karşılıklı ticaret gibi unsurlar iki ülkenin bu sektördeki işbirliği kapasitelerine işaret etmektedir.⁴⁹ Fakat bu ilişkileri tank ya da başkaca askerî araçların Türkiye'ye satışı sathına indirgemek yetersiz kalacaktır. Öyle ki 2009 ve 2014 yılları karşılaştırması yapıldığında Türkiye'nin savunma sanayiinde ithalatçı

45 Göktürk Tüysüzoğlu, “Değişen Bölgesel Denklemler Işığında Türkiye-İsrail İlişkileri'nde İşbirliğini Tetikleyen Unsurlar”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2014, c. 3, sy. 3, s. 597.

46 Türkiye Akdeniz'de doğal gaz rekabetinde yer almak isteyerek bu yönde çalışmalarına ağırlık vermiştir. Gelecekte kendi çıkarttığı doğal gazı Avrupa'ya ihraç edebilmesinin muhtemel olduğu belirtilmektedir.

47 Tüysüzoğlu, s. 599-600.

48 Mirac Yazıcı, “1995-2014 Döneminde Türkiye-İsrail Dış Ticareti”, Mayıs 2016, https://www.researchgate.net/publication/294891850_1995-2014_Doneminde_Turkiye-_Israil_Dis_Ticareti

49 Abdullah Kıran, “Türkiye-İsrail İlişkileri ve Üçüncü Taraf Endişeleri”, *Birikim*, Aralık 2000.

ülke konumundan çok hızlı şekilde ihraç eden ülke sıralamasında üst seviyelere çıktığı görülecektir.⁵⁰

Türkiye ile İsrail arasındaki diyalog, bu ülkelerdeki karşılıklı lobiler tarafından kayda değer şekilde artırılabilir. Türk ve Yahudi lobisinin Amerika Birleşik Devletleri'nde ihtiyaç hâlinde başarılı bir şekilde çalışabildikleri geçmiş örneklerde görülmektedir.⁵¹ Bugün gelinen noktada konjonktürel etkilere maruz kalmışlığın ilişkilere olumsuz şekilde yansıdığı gözükse de ekonomik ilişkiler ve kamu diplomasinin tekrardan harekete geçirilmesinin iki devlet arasındaki ilişkileri onarıcı etkisi olacaktır.

Türkiye ve İsrail'in yakınlaşmasının gerekliliklerinden bir tanesi de her iki ülkenin de bölgelerinde yoğun şekilde güvenlik tehditleri ile karşı karşıya kalıyor olmalarıdır. Örneğin İsrail için İran ve Suriye tehdit oluşturmaktadır.⁵² Türkiye açısından da en azından yakın tarih kendi coğrafyasındaki devletlerin pek dostça davranmadıklarını göstermektedir. İsrail bulunduğu coğrafyada tehdit algısını sürdürdüğü müddetçe Türkiye gibi Batı yanlısı, Müslüman ancak Arap olmayan bir ülke ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, bu sayede bölgedeki yalnızlığından kurtulmak istemiştir.⁵³ Bu birliktelik ihtiyacı Türkiye ve İsrail'i birbirine yakınlaştırdığı gibi iki ülkeye de potansiyel düşmanlara karşı bir nevi alternatif oluşturma olanağı sunuyor.⁵⁴

Türkiye-İsrail arasındaki ekonomik ilişkilerin yaşanan konjonktürel politik gelişmelerden olumsuz etkilenmediği görülürken, bu durum diplomatik ilişkilerde yüksek dalgalanmalara neden olmaktadır. Ortadoğu ve özelde Fi-

50 Pieter D. Wezeman, Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Nan Tian, Siemon T. Wezeman (Haz.), *Trends in International Arms Transfers, 2018*, SIPRI Fact Sheet, Mart 2019.

51 Rahul Peter Das, *Indien, Israel und die Türkei, Eine Dreierallianz im Entstehen?*, Erich Reiter (Haz.), *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2004* Verlag, E.S. Mittler&Sohn GmbH, s. 865.

52 Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık referandumuna resmen destek veren tek devletin İsrail olması Türkiye'yi rahatsız etmiş olsa da, bu durum İran açısından toprak bütünlüğü problemine ilaveten bölgedeki etki alanında büyük kayıp anlamına gelmektedir. Sonuç itibarıyla Kürt bölgelerinin Irak ve Suriye'den ayrılmasıyla İran'a müttefik ülkelerin zayıfladığı, buna karşın İsrail'in ise iyice güçlenmiş olduğu belirtilmektedir. "İsrail bağımsız Kürt devleti kurma fikrini neden destekledi?", *Sputnik*, 15.09.2017.

53 Bu çerçevede değinilmesi gereken önemli bir husus da yakın dönemde İsrail Dışişleri Bakanı Israel Katz'ın yapmış olduğu talihsiz, bir kısmına göre de realist açıklamadır. Dışişleri Bakanı, "İsrail'in Türkiye'yi, Türkiye'nin de İsrail'i sevmediğini, fakat iki ülke arasında ticaretin büyüyerek devam ettiğini" söylemiştir. Daha da ileri giderek Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan karşılığının Körfez ülkeleri ile İsrail'i yakınlaştırdığını belirtmiştir. Bu açıklama Ortadoğu'daki çatışmaların Filistin-İsrail değil, Arap-İsrail çatışması olduğunu söyleyenleri daha farklı bir yoruma taşıyabilir. Öyle ki Arap devletleri ile İsrail yakınlaşması, Filistin'e desteği azaltabilir, Filistin bu doğrultuda baskılanarak daha fazla taviz verdirilebilir. Trump tarafından açıklanan "Yüzyılın Anlaşması"na Arap devletlerin tepkisi-tepkisizliği bu minvalde değerlendirilmeye açıktır. "Katz to UAE official: Erdogan hates Israel, relatives benefit from trade", *The Jerusalem Post*, 07.08.2019.

54 Hakan Çalışır, "Türkiye-İran Mücadelesi: Bir Çatışma Analizi Denemesi", *Suriye'de Barış'ın İmkânları*, Nezir Akyeşilmen ve Önder F. Afşar (Haz.), Orion Kitabevi, 2016, s. 245.

listin topraklarındaki şiddet iştahı da ikili ilişkilere hızlı şekilde yansımaktadır. Örneğin, 2018 yılının ilk yarısında İsrail'in Gazze'ye yapmış olduğu saldırılarda onlarca insan hayatını kaybetmiş, bu durum Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. Büyükelçilerin geri gönderilmesi, liderler düzeyindeki söylemler yakın tarihteki iki ülke arasındaki karşılıklı atışmaların devamı niteliğinde olup ilişkilere zarar verici boyuttur. Bölgesel dengeler açısından bakıldığında İsrail-Türkiye işbirliğini dayatan birçok etkenin olduğu net görülecektir. Bu coğrafyada Suriye krizi ile daha net yüzeye çıkmış olan İran nüfuzu ve bu nüfuzun Suriye'de Esad yönetimine etkisi, yine İran'ın Lübnan'da Hizbullah'ı yönlendirmesi ve Irak'taki Şii nüfusuna etki ederek kendi hareket alanını genişletebilmesi, HAMAS ile her koşulda yakın ilişkiler kurulabilmesi iki ülkeyi rahatsız edebilecek nitelik taşımaktadır.⁵⁵ Ortak tehdit ve menfaat anlayışı paralel dış politika yapmayı zorunlu kılacak mahiyettedir.

5. Almanya-Türkiye İşbirliğinin Çatışmasızlığa Katkısı

AB ve özellikle Almanya'nın enerji ihtiyacının temini için enerji rezervlerinin bulunduğu ülkelere yakın konumu nedeniyle Türkiye ile stratejik ortaklık içerisinde olması rezervlerin Avrupa pazarına açılımı için büyük önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı ve TANAP doğal gaz boru hattının yanı sıra Doğu Akdeniz doğal gaz rezervlerinin dünya pazarlarına transferinde oynayacağı rol, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını dengeleyebilecek niteliktedir. Bunun yanı sıra enerji projeleri ve yatırımlarında Türk firmalarıyla çalışan Alman şirketlerinin pazara daha çabuk giriş ve uyum sağladığı görülmektedir.⁵⁶ Öyle ki doğal gaza ulaşımında Avrupa için alternatifler daha da sığ hâle gelmektedir. ABD ve Rusya karşılığının yanında ambargolarla köşeye sıkıştırılmış İran ticareti düşünüldüğünde daha geniş bir doğal gaz temin potansiyeline sahip olmanın önemi ve Türkiye kartı masaya gelmektedir.

Konjonktürel palyatif etkilere maruz kalmanın dışında iki ülke ilişkileri çok sağlam temellere dayanmaktadır. Tarihsel dayanıklardan gelen sıkı bağların meydana getirdiği ilişkiler, dış politika yapıcılar tarafından doğru kanalize edildiğinde küresel ölçekte verimli sonuçlar alınabilir. Böylesine kadim bir çatışmada Almanya-Türkiye ikilisinin kalıcı barışa katkı sunabilmeleri dünya barışı için de apayrı bir ümit meşalesi meydana getirecektir.

Küresel güçlerin rekabeti Ortadoğu'da fiili ya da temsili olarak şiddetini her geçen gün artırmaktadır. Ortadoğu'da sarıh şekilde ABD-Çin, ABD-

⁵⁵ Tüysüzoğlu, s. 594-595.

⁵⁶ Zeliha Eliaçık, "Türk-Alman İlişkilerinde Yeni Dönem: İmkanlar ve Sınırlar", *SETA Perspektif*, Eylül 2018, sy. 212, s. 5.

Rusya vb. güçlerin vekâlet savaşları gündeme gelse de, ABD-AB rekabeti de örtük şekilde devam etmektedir. Bu savaşın müphem sürdürülmesi kendine has yapısal özellikler taşımaktadır. Çin'in güç dengesi, Rusya'nın kaybedeceklerinin sınırlı olması ABD tarafında makul denge şartları olarak okunabilmektedir. Oysa AB ülkeleri bilinç düzeyi relativ yüksek kamuoylarının olası tepkilerini de göz önünde bulundurduklarından militarist düzlemde aleni rekabet koşullarında mücadele vermekten imtina etmektedirler. AB içerisindeki en önemli güç olan Almanya özelinde de bu mücadele şekli kendini göstermektedir.⁵⁷ 1991'de Madrid Konferansı'yla başlayan barış süreci ABD liderliğinde gerçekleşmiş, bu süreçte ABD, AB'nin siyasi olarak aktif ve belirleyici rol üstlenmesine sıcak bakmamıştır. Barış süreçleri o dönem ABD'nin gölgesinde devam etmiştir. Filistin çıkmazında Türkiye ile birlikte Almanya'nın arabuluculuğunun, AB'nin de ihtiyacı olan küresel nüfuza da katkı yapacağı düşünülmektedir.

2013 yılında Avrupa Parlamentosu'nun ve Akdeniz için Birlik (AİB) Parlamenter Asamblesi'nin Başkanı Martin Schulz, yapılacak AİB zirve etkinliğinin duyurusunda "...büyük çaplı bölgesel, siyasi ve ekonomik çalkantıların yaşandığı bir dönemde AİB projelerine hız kazandırmanın önemini vurgulamak istiyoruz. Akdeniz'in her iki yakasındaki halklar arasında bağları tekrar güçlendirmemiz ve onların ortak beklentilerine yanıt vermemiz gerekiyor"⁵⁸

57 ABD-AB rekabeti ABD'nin Ortadoğu ve Rusya hakkındaki aldığı askerî müdahale ve yaptırım kararlarında kendini göstermektedir. ABD'ye nazaran AB coğrafi olarak bölgeye yakın konumda bulunmaktadır. Bahsi geçen bölgeler hem pazar olarak görüldüğünden hem de enerji kaynakları gibi ihtiyaçların temini açısından muhtelif siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardan olumsuz etkileneceğinden AB ve özelde Almanya'yı kaygılandırmaktadır. Bu sorunların yaşanmasındaki major rolün ABD'ye ait olduğu düşünülmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Pompeo'nun bir mülakatta, "Avrupalı ortaklarımızla aramızda her zaman için ihtilaflar, münakaşalar, ticari anlaşmazlıklar, fikir ayrılıklarına düştüğümüz ulusal güvenlik sorunları ve ortak paydada buluşamadığımız birçok konu oluyor. Ancak bununla birlikte her zaman için ortak değerlerimiz, dünyaya bakış açımız, dünya genelindeki özgürlüklere ve demokrasilere karşı ortak tehdit algılarımız var ve bunlar her zaman için belirleyici unsurlar olmaya devam edecek" şeklindeki açıklaması bu yönde işaretler taşımaktadır. "ABD'nin Orta Doğu barış planı ne? Brexit'i Avrupa'ya zarar verdiği için mi destekliyor?", Euronews, 05.06.2019. Örneğin, Suriye Savaşı sebebiyle yaşanan mülteci krizi, Avrupalı savaşçıların bölgede savaşçı sonra kendi ülkelerine dönme ihtimalleri vb. güvenlik sorunlarından direkt etkilenme potansiyeli, AB güvenlik politikalarını meşgul etmektedir. Brexit ile gücünü iyice yitireceği öngörülen AB'nin NATO birlikteliği bahane edilerek de Avrupa Ordusu kurmasının önünün tıkandığı belirtilmektedir. ABD ve NATO, muhtemel Avrupa Ordusu'na karşı çıkmaktadır. AB'nin kendi iç işlerine müdahale olarak görülen bu durum üyelerin özellikle bir kısmını rahatsız etmektedir. "AB küresel güç denkleminde yerini alıyor", *Anadolu Ajansı*, 28.01.2020. Yine geçmişte I. Körfez Savaşı'ını takip eden yıllarda birliktelik ihtiyacından ötürü başlatılan Barcelona süreci, Akdeniz-Avrupa Ortaklığı ve Akdeniz için İşbirlik süreçleri AB'nin bir karşı atağı olarak okunabilmektedir. Paris İklim Anlaşması'ndan resmen çekileceğini bildiren ABD'ye karşılık AB daha çevreci küresel politikaları desteklemekte, ekonomik kısıtlamalar, serbest ticaret vb. konularda iki güç odağı keskin şekilde ayrılmaktadır.

58 "İlk Akdeniz için Birlik (AİB) Parlamento Başkanları Zirvesi Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz'un Ev Sahipliğinde Toplanıyor", Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 1 Nisan 2013, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news...>

şeklinde açıklama yapmıştır. AİB'in Filistin'deki içme suyu probleminin çözümüne yönelik tuzdan arındırma projeleri bulunmakta,⁵⁹ bu durum Gazze halkının içilebilir suya ulaşımını mümkün kılmaya yönelik önemli bir çaba olarak görülmektedir.⁶⁰ Suyun temel bir ihtiyaç olmasının yanında zaten mevcut olan çatışmanın şiddetini artıran bir etkisi de olmaktadır.⁶¹

Arabulucu rolünü üstlenecek devletlerin ortak coğrafya ve kültürden olmasının sağlayacağı faydalar barış sürecinin etkinliği açısından önemlidir. Öyle ki geçmişte Londra Deklarasyonu, o dönemki AT üyesi devletlerin Arap-İsrail Çatışmasının çözümüne yönelik olarak başlatmak istedikleri bir inisiyatifin ilk adımı olarak düşünülmekteydi. Fakat etkin sonuç, bölgeden bir devletin devreye girmesi ile elde edilmiştir. 1977'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat⁶²'in İsrail ziyareti ile başlayan İsrail-Mısır barış süreci ABD arabuluculuğunda yürütülen müzakerelerle devam etmiş ve 17 Eylül 1978'de imzalanan Camp David Anlaşması ile sonuçlanmıştır.

Bu Anlaşma ABD'yi Arap-İsrail sorununun çözümünde başat bir aktör yaparken Avrupalı devletleri marjinal aktör konumuna indirgemıştır. Oysa dönemin AT devletleri Filistin çıkmazını, uyuşmazlığın çözümü için elzem görürken Camp David sürecindeki Amerikan yaklaşımı bu durumu ikinci plana atmaktaydı.⁶³ Bölgeden bir devlet olarak Mısır'ın o dönemde gösterdiği tavır açısından oynadığı kilit rol Filistin için meseleyi daha da zora sokmuştur. Bugün de Mısır'ın da dâhil olduğu Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap devletlerinin zımni olarak ABD ve İsrail'e destek verdikleri görülmektedir. Trump'ın Kudüs kararıyla belirgin hâle gelen bu destek⁶⁴ özelde Filistin ve Ortadoğu halklarında da anlaşılabilirlik kazanarak tescillenmiş, bu durumun mezkûr Arap devletlerine bölgeden devlet olma özelliklerine rağmen Filistin-İsrail çatışmasındaki tavırlarına arabuluculuk minvalinde gölge düşürdüğü açığa çıkmıştır.

59 Birçok devlet muhtelif konferans ve uluslararası görüşmelerde Filistin'e maddi destek sözü verdiği hâlde BM ve AB bünyesindeki faaliyet gösteren organizasyonların bunu gerçekleştirmeye diğer devlet ve organizasyonlara nazaran daha fazla müktedir olduğu ve gerçekleştirdiği Filistinliler tarafından da belirtilmektedir. (Kudüs'de yaşayan gazetecilerle yapılan görüşmelerden elde edilen şifai bilgidir.)

60 Union for the Mediterranean, "10 Years of building regional cooperation together", *Annual Report* 2018.

61 "Water as a symbol: The Israel-Palestine water conflict", Stockholm International Peace Research Institute, 1 Şubat 2019, <https://www.sipri.org/events/2019/water-symbol-israel-palestine-water-conflict>

62 Camp David barış görüşmeleri sürerken "Ortadoğu'daki kartların yüzde 99'u Amerika'nın elindedir" diyen devlet adamı Enver Sedat, İsrail'e karşı Yom Kippur Savaşı'nı bizzat yönetmiştir. "Havuçsuz ve sopasız arabuluculuk olmaz", *Şalom*, 16.12.2009.

63 Taylan Özgür Kaya, "Trump-Avrupa Birliği ve İsrail-Filistin Uyuşmazlığı", *ORSAM Analiz*, Eylül 2018, No: 219, s. 5-6.

64 Berdal Aral, *Bitmeyen İhanet, Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2019, s. 182-203.

Filistin çıkmazında politika belirlerken Almanya ve Türkiye'nin yakın çizgilerde durdukları görülmektedir. İsrail'in inşa ettiği güvenlik duvarının durdurulmasını ve inşa edilen kısmının yıkılmasını öngören kararlar hakkında BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamalarda Türkiye, Arap ülkeleri ve Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere, uluslararası toplumun çok büyük bir kesimi ile birlikte "evet" oyu verirken aralarında İsrail ve ABD'nin bulunduğu birkaç ülke bu kararlarda "hayır" oyu vermiştir.⁶⁵ Bu karara İsrail kendi güvenlik gerekçelerini göstererek uymamaktadır.⁶⁶

16 Mayıs 2018 tarihinde Gazze'de İsrail'in saldırıları sonucunda 63 Filistinli hayatını kaybetmiş, 2 bin 800 kişi yaralanmıştı. Türkiye bu duruma karşın kınama yayınlarken Almanya'da sınırlı sayıda birkaç devletle birlikte aynı doğrultuda tavır takınarak bu duruma karşın uluslararası bir soruşturma komisyonu kurulmasını talep etmiştir.⁶⁷

Yaptığı uygulamaların niteliğine bakmaksızın her defasında İsrail'in yanında yer alan ABD ise, neredeyse dünyaya karşı bir cephe açarak olası barış umutlarına engel olmaktadır. ABD'nin konjonktürel saiklerle üretilen dış politika enstrümanları şiddeti daha da körüklemektedir. Kudüs'ü başkent olarak tanıma kararı ABD'nin arabuluculuk rolünü tümenden saf dışı bırakmış ve yeni arabuluculuk yapacak ülkelere ihtiyaç hasıl olmuştur. ABD bu kararıyla taraf olduğunu tekrardan beyan etmiştir. Filistin Devlet Başkanı Abbas, artık ABD'nin arabuluculuğunu kabul etmediklerini, arabuluculuk görevini 'uluslararası konferansta oluşturulacak ve 4 ya da 5 ülke veya taraftan oluşan uluslararası komitenin' yapması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁸ ABD'ye rağmen Filistin çıkmazında sonuç alıcı barış yapma kapasitesine sahip Almanya ve Türkiye gibi ülkelere arabuluculuk fırsatı doğmuştur.

ABD'den birçok konuda ayrıştığı görülen Almanya, Brexit sonrası AB dinamiklerini koruma refleksiyle hareket etmekte, bu doğrultuda kendi çıkarlarına da sıkı sıkıya bağlı kalmaktadır. İran yaptırımları kararında ve Almanya-Rusya ilişkilerinin niteliğinde iki devlet arasında keskin görüş farklılıkları bulunmaktadır. Yakın dönemde ABD ve Almanya ilişkilerinde NATO'daki silahlanma harcamalarında, karşılıklı ticarete, vergilendirmede, özellikle Rus doğal gazının Avrupa'ya güzergâhı konusunda adeta her iki ülkenin soğuk bir barış içerisinde yaşadıkları⁶⁹ belirtilmektedir. Buradan hareketle Filistin çıkmazında da özellikle bu küresel nüfuz rekabetinin bir yansıması olarak hareket edebilecek Almanya dünya barışına katkı yapma fırsatı elde edecektir.

65 Levent Duman, "Ortak Çıkarlar, Farklı Öncelikler: 2001-2008 Döneminde Türkiye, ABD ve İsrail Lobisinin İsrail-Filistin Sorununa Yaklaşımları", *Akademik Orta Doğu*, 2011, c. 5, sy. 2, s. 173.

66 "İsrail BM'nin kararına aldırıyor", *Deutsche Welle*, 21.07.2004.

67 Aral, s.203

68 "Yüzyılın Tokadı": Filistin ile İsrail arasında, ABD yerine kim arabulucu olacak?", *Sputnik*, 16.01.2018.

69 "Deutschland und die USA leben in einem kalten Frieden", *Süddeutsche Zeitung*, 06.11.2019.

Almanya'nın lokomotif rol üstlendiği AB içerisinde “ortak dış politika belirleyememe” olarak bilinen handikap, Filistin-İsrail çatışması özelinde aşılabılır. Bu yönde Almanya ve Türkiye arabuluculuk kapasitesi doğru kanaliz edilebildiğinde sonuç alınması mümkün olabilecektir. Özellikle Türkiye'nin bölgeye olan coğrafi yakınlığı ile tarihi bağları ve Filistinli gruplara nüfuz edebilme gücü eklendiğinde, Almanya'nın küresel düzeydeki arabuluculuk imkânının sınırlarını genişletecektir. Bu durum AB nezdinde sonuç almaya yönelik kayda değer bir mücadele alanı olarak görülebilecektir. 2003'de İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısında gelen ABD müdahalesi, AB içerisinde bir çatlak oluşmasına sebep olmuş, ortak dış politika oluşturamama sorunu tekrardan yüzeye çıkmıştır.⁷⁰ Almanya gibi güçlü bir devlet küresel uyumsuzluklarda daha aktif arabuluculuk rolü üstlenmek istiyorsa AB dışındaki alternatiflerle de çalışma imkânını değerlendirecektir.

Esasında AB'nin bölgeye ilgisi 1970'li yıllar öncesinde çok düşük kalmıştır. Filistin çıkmazına yönelik işaret edilen ilk ortak deklarasyon olan Schuman Deklarasyonu 1971 yılında yayınlanmıştır. Bu deklarasyon ile AT, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2421 sayılı yerleşim tartışmasına yönelik kararının içeriğini teyit etmiştir. 1973 Yom Kippur Savaşı sonrasında ise AT, Filistin-İsrail sorununa yönelik ortak dış politika geliştirme yolunda ikinci girişimi olan Brüksel Zirvesi'nde Filistinlilerin meşru haklarını tanıdığını açıklayarak, İsrail'in Filistin topraklarını işgalini kınamış ve bu işgale bir son vermesini istemiştir.⁷¹

1977 tarihli Londra Deklarasyonu ile AT, Ortadoğu'da kalıcı bir barışın tesis edilmesi ve Filistin Sorunu'nun kapsamlı bir çözüme kavuşmasının ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Kararları'nın 242 ve 338 sayılı kararları bağlamında Filistin halkının bir yurda sahip olması ile mümkün olacağını ilan etmiştir. 1980 yılındaki Venedik Deklarasyonu, Camp David Anlaşması'na atıf yapmakta ve Ortadoğu'daki son gelişmeler hakkında görüş alışverişinde bulunmaktadır. Yükselen tansiyonunun bölgede ciddi tehlike oluşturduğu ve Arap-İsrail sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasının zorunlu olduğu ifade edilerek “var olma hakkı” ve “güvenlik hakkı”na atıfta bulunulmuştur. 1982 tarihli Brüksel Deklarasyonu ile ilk defa İsrail'in güç kullanma yöntemleriyle

70 Christian Müller-Thomas, *Europa's Rolle im Nahostfriedensprozess*, GRIN Verlag GmbH, 2013, s. 8-9.

71 Yom Kippur Savaşı'ndan dolayı OPEC İsrail'e destek veren devletlere petrol ambargosu uyguladı. Arap devletlerin başını çektiği yaptırımlardan kaynaklı küresel düzeyde büyük ekonomik kriz yaşandı, petrol fiyatları çok yükseldi. Bu durum Filistin'e destek veren devletleri bir araya getirebilmiştir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde enerjiye ulaşmada doğabilecek riskleri göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası da olmuştur.

güvenliğini sağlayamayacağı, bunun ancak Filistin halkının yasal isteklerini gerçekleştirmek vasıtasıyla mümkün olabileceği görüşü ifade edilmiştir.⁷²

Filistin çıkmazında bugüne kadar kurgulanan görüşmelerde güç dengesizliği yeteri kadar öne çıkarılamamıştır. Mevcut asimetrik duruma sebep olanların başında gelen ABD, zayıftan yana tavır koyarak güç dengesini sağlaması gerekirken bunun tam aksini yapmayı tercih etmektedir.⁷³ Arabuluculuk vasfını üzerinde bulunduran ve buna teşebbüs eden diğer unsurlar da bu işlevi -en azından tarafların ikna olduğu kalıcı çatışmasızlık ölçeğinde- yerine getirememiştir. Bu açıdan etkin ve güç dengesini sağlayabilecek Almanya-Türkiye ikilisi bu boşluğu doldurabilir. Bu durum Almanya'nın diğer Avrupalı devletleri ikna edebilmesinin de yolunu açabilecek bir kapasiteye sahiptir. Esasında Avrupa'nın Orta Doğu'daki gelişmelerle ilgilenmesinin birkaç önemli sebebi vardır. Bunların en önemlileri; coğrafi yakınlığından dolayı bölgedeki olayların Avrupa'ya etkileme potansiyeli, bölge ülkeleriyle kurulmuş ticari ilişkiler ve özellikle enerji kaynakları bakımından bölgeye bağımlılıktır. Bundan dolayı, Avrupa ülkelerinin çıkarları, Orta Doğu'da istikrarın teminini gerekli kılmaktadır.⁷⁴

6. Ortak Zemin: İki Devletli Çözüm

Filistin-İsrail çatışmasında iki devletli çözümü Almanya ve Türkiye desteklemektedir. Çözüm arayışları BM kararları doğrultusunda iki tam bağımsız devlet formülüne odaklanmıştır.⁷⁵ Bazı kesimlerin bu durumu verilen büyük bir taviz olarak görmesine karşılık Filistin artık hedefini "İsrail'i yok etmekten Filistin'in kurtarılması ve bağımsız bir devlet kurulmasına" çevirmiştir. İsrail'in ise bu konuda net bir tavrı olduğunu söylenemez. İsrail, 67 sınırlarına dönmek istemediği gibi yeni yerleşim yerlerini inşa etmeye devam etmektedir. Öyle ki İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, daha önce İsrail işgali atındaki Batı Şeria'da bulunan Yahudi yerleşkelerindeki egemenliğini genişletmek ve Ürdün Vadisini ilhak etmek için görüşmelerin başlayacağını bildirmiştir. Buna

72 Kenan Dağcı ve Elif Sak, "AB'nin Dış Politikası Açısından Filistin-İsrail Sorununa Temel Yaklaşımı ve Araçları: Deklarasyonlar ve Ekonomik Yardımlar", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sy. 10, s. 14-16.

73 İsrail'in yapmış olduğu şiddet eylemlerinin küresel düzeyde yeterli tepkiyi görmemesinden dolayı beklenen çatışmasızlık zemini oluşturulamamakta, dolayısıyla taraflar arası güç dengesi sağlanamadığından barış koşulları gerçekleşmemektedir.

74 Erkan Ertoşun, "Türkiye'nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2011, c. 7, sy. 28, s. 65.

75 2020 yılı başında BM Orta Doğu Barış Süreci Özel Koordinatörü Mladenov İsrail'i uyarı mahiyetinde, "Batı Şeria'daki C bölgesinin bir kısmı veya tamamının ilhakı bölgesel barışın ilerlemesi ve iki devletli çözümün özüne büyük darbe vurur." şeklindeki açıklamasını yapmıştır. "BM Koordinatörü Mladenov'dan İsrail'e 'ilhak' uyarısı", *Anadolu Ajansı*, 22.01.2020.

karşın 30 Nisan 2020 tarihinde bir araya gelen Arap Birliği Dışışleri Bakanları, İsrail'in Batı Şeria'nın bazı bölgelerini ilhak planını kınayarak bu durumu "yeni savaş suçu" olarak nitelemiştir.⁷⁶

İsrail Başbakanı Netanyahu'nun siyasi liderliğinde ve mevcut koşullarda bir barış ihtimali mümkün görülmekle birlikte, çözümün tek devletli mi yoksa iki devletli mi olacağına odaklanmanın belirleyici bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷ Buna mukabil, 2004 yılında Filistin ve İsrail yönetimlerinin ortaklaşa yaptığı kamuoyu yoklamalarında, her iki toplumda da bir anlaşmaya varılması hâlinde, iki devletin ulusal kimliklerinin karşılıklı olarak tanınmasının çoğunlukla onaylandığı görülmüştür. İsraililerin %70'i, Filistinli katılımcıların ise %63'ü İsrail kavramını Yahudilerin devleti, Filistin'i ise Filistinlilerin devleti olarak gördüklerini belirtmişlerdir.⁷⁸ Çatışmada, olası barışın sigorta vazifesini görecek tek unsur halklardır. Halk barışı satın alırsa siyasilere politik kaygılar ile konjonktürel yalpalanmalarının önüne geçilmiş olacaktır.

Bugün İsrail Devleti açık bir şekilde iki devletli çözümü istemiyor görünse de, muhtemel uluslararası ambargo, yaptırım ve müzakerelerle ortak noktada buluşmak ve aynı masanın etrafında kalıcı barış görüşmelerini sürdürmek durumunda kalacağı olası gözükmektedir. Nitekim vurgulanması gereken önemli bir husus, bunun yolunun Filistin ve İsrail'e uluslararası kamuoyunun eşit mesafede durmasından geçmesidir. Asimetrik güç dengesi, uluslararası hukuk ve kamuoyu müdahilliği ile aşıldığında sonuç alıcı müzakere masasından söz edilebilecektir.

Oslo Süreci'nin başarısızlığının yansımaları yüzeye çıktığı andan itibaren -ki Oslo'da baş aktör ABD idi- Avrupa daha etkin rol oynamaya çabaladığı görülmektedir. AB'nin uzun bir müddet bu sürecin dışında bırakılmasından sonra, 1999'da Berlin Deklarasyonu ve 2002'deki Sevilla Deklarasyonu ile tekrardan oyuna dâhil olarak; 67 sınırlarına dönülmesi, Filistin Devleti'nin kurulması, güvenlik içerisinde yaşayan iki devlet vurgusu ortak bir söylem hâline getirilmiştir. AB, 2007 ve sonrasında da Filistin-İsrail sorununun çözümüne yönelik benzer kararlar almıştır. Konsey kararlarında bölgede istikrar, güvenlik ve barışı sağlayacak her türlü çabanın destekleneceği belirtilmiştir.⁷⁹

76 "Arap Birliği Dışışleri Bakanları, İsrail'in Batı Şeria'nın bazı bölgelerini ilhak planını kınadı", *Euro-news*, 30.04.2020.

77 2020 Mayıs ayı içerisinde çatışma yönetimi alanındaki kabul görmüş etkin teorileriyle tanınan Prof. Dr. I. William Zartman ile yapmış olduğumuz görüşmeden alıntı yapılmıştır.

78 Herbert C. Kelman, "Negotiating a Historic Compromise, New Opportunities in the Israeli-Palestinian Peace Process", *Resolving the Israeli-Palestinian Conflict, Perspectives on the Peace Pocess*, Moises F. Salinas ve Hazza Abu Rabia (Haz.), Cambria Press, 2009, s. 69.

79 Dağcı ve Sak, s. 18.

Gazze saldırılarının ardından 114 ülkenin desteğiyle 2009'da kabul edilen Goldstone raporu, uluslararası kamuoyunun ve özelde Avrupa ülkelerinin, raporun siyasi ve moral ağırlığının da hesaba katılmasıyla kamuoylarında oluşturabileceği baskıyı da dikkate alarak daha etkin bir politika belirleyebileceği ümidini ortaya çıkarmıştır.⁸⁰

Filistin-İsrail sorununa çözüm bulmak amacıyla; AB, BM, ABD ve Rusya'nın katılımıyla Ortadoğu Dörtlüsü 2002 yılında oluşturulduğu hâlde iki devletli çözüm kararı alınamamıştır. Oysa günümüzde İsrail'e yakın çevrelerden bile iki devletli çözüm önerileri gelmektedir.⁸¹ Problemlerin somut olarak belirtilerek çözüme ulaşıncaya kadar tarafların arabulucu nezaretinde masadan kalkmamasının barışa giden yolun temel şartlarından olduğu belirtilmektedir. Özellikle dört karmaşık sorun Filistinliler ve İsraililer arasında ivedilikle çözüm beklemektedir; sınırlar, yerleşim yerleri, Filistinli mülteciler ve Kudüs'ün statüsü.⁸²

Almanya, sürekli şekilde Filistin'e maddi yardımlar yaparken iki devletli çözüm önerisinde ısrarcı olmaya devam etmektedir.⁸³ 2019 yılı Şubat ayında, Mısır ev sahipliğinde yapılan AB-Arap ülkeleri zirvesinde Merkel, Avrupa'nın Arap devletlerinin iktisadi gelişimine ve istikrarına büyük önem verdiğini belirtmiştir. Merkel, Ortadoğu'daki çatışmalara ilişkin "İsrail'in varlığının Alman hükûmeti için pazarlık konusu olmadığını" belirttikten sonra, "iki devletli çözümden yana olduğunu söylemiş" ve bu yönde çalışmaya devam etmeliyiz şeklinde görüşünü deklare etmiştir.⁸⁴ Buna rağmen, AB'nin ilgili kurumları tarafından 1998 yılından beri sürdürülen ve Almanya'nın da inisiyatif sahibi olduğu önemli bir uygulamadan bahsetmek gerekir. Zira bu tarihten itibaren İsrail'in uluslararası hukuka aykırı eylemlerini ve insan hakları ihlallerini içeren "gözlem raporları" yılda iki kez yayınlanmaya başlamıştır. Böylelikle AB, İsrail'in eylemlerinin uluslararası kamuoyu tarafından görülmesine ve denetlenmesine imkân sağlamıştır.⁸⁵ Bu gelişmelere rağmen Filistin çıkmazında Arap ülkelerinin de ekonomik ve politik düzeyde bağımlı olduğu ABD'nin aksi yönde devrede olmasından ötürü, bugüne kadar sonuç alınamamıştır.

80 Aral, s.182.

81 "Two States One Hope", Peacenow, 11 Mayıs 2017, <https://peacenow.org.il/en/two-states-one-hope>

82 Bernard Wasserstein, *Israel und Palästina, Warum kämpfen sie und wie können sie aufhören?*, München: Verlag C. H. Beck Ohg, 2009, s. 122.

83 "Vor Gespräch mit Abbas: Merkel pocht auf Zwei-Staaten-Lösung für Israel und Palästinenser", *FAZ*, 29.08.2019.

84 "EU und Arabische Liga vertiefen Zusammenarbeit", *Die Bundesregierung*, 25 Şubat 2019, <https://www.bundesregierung.de/breg-de...>

85 Ertosun, s. 68.

Türkiye ise, hem Batı hem de bölgedeki etkin güçler ile aynı anda temas hâlinde olabilen, aynı zamanda Filistinli aktörlerle de görece yakın ilişkileri olan bir ülke statüsündedir. Üstelik Türkiye bunu yaparken, küresel güçteki devletlerin “maddi yardımları keseriz” şeklindeki tehditlerine tevessül etmeden, kamu diplomasisini kullanıp tarihten gelen kültürel gücünün de bilinciyle çatışmayı uyum içerisinde suhuletle sonlandırmaya çalışmaktadır. 2018 yılı Ekim ayında bu doğrultuda

Filistin ve Türkiye dışişleri bakanlıklarının eş başkanlıklarında yayımlanan ortak bildiri de barışın koşulları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:⁸⁶

“İki Taraf, İsrail-Filistin ihtilafının uluslararası hukuka ve BM’nin mevcut parametrelerine uygun olarak adil, kapsayıcı ve uzun vadeli bir çözüme kavuşturulmasının bölgesel ve uluslararası barış için bir önkoşul olduğunu yinelemiştir. Bu çerçevede, Türkiye 1967 sınırları temel alınarak, başkenti Doğu Kudüs olacak şekilde bağımsız, egemen ve hemhudut bir Filistin Devleti’nin kurulması için kararlı desteğini bir kez daha teyit etmiştir. İki Taraf, mevcut parametreleri göz ardı eden herhangi bir barış planının uluslararası toplum tarafından kesin bir şekilde reddedilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Taraflar, Orta Doğu Barış Sürecini yeniden canlandırmaya yönelik ivedi ihtiyacın altını çizmiş ve İsrail’in süregelen yasadışı faaliyetlerine cevaben iki devletli çözüm üzerine oluşturulmuş parametreleri koruma amacıyla, uluslararası topluma Filistin Devleti’ni ve başkenti olarak Doğu Kudüs’ü tanıma çağrısında bulunmuştur.”

Sonuç

Bir çatışmanın son bulabilmesi için, taraf unsurlardaki toplumların barışın tadına varabilmesine ve hissettikleri barış özlemine bağlıdır. İsrail halkı güvenlik içerisinde yaşamı arzuladığında, Filistin halkı da hem güvenlik hem de refah içerisinde yaşama isteğini açık şekilde beyan ettiğinde taraflar arasında barıştan bahsedilebilir. Barış, sadece kısmi bir sessizlik değildir. Aynı zamanda insanların birlikte yaşayabilmeleri için yapısal olarak şiddeti ve sosyal adaletsizliği ortadan kaldıran ve yaşamın doğal temellerini koruyan ya da onaran bir süreçtir. Adaletsiz barış, barışsız adalet yoktur. Bu çağda güvenlik ve barış içerisinde yaşamak birlikte güven ve barış içerisinde yaşamak anlamına gelmektedir.⁸⁷

Filistinlilerin ve İsraililerin adil bir barış yapmaları, karşılıklı duyacakları güvene ve “geçmişte kalmaktan uzak” şekilde yapacakları müzakereler-

86 “Türkiye Cumhuriyeti ile Filistin Devleti Arasında Ortak Bildiri, 25 Aralık 2018”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-ortak-komite-toplantisi-25-ekim-2018.tr.mfa> (20.09.2019).

87 Wilfried Röhrich, “Frieden durch Partnerschaft”, *Überleben durch Partnerschaft, Gedanken über eine friedliche Welt*, Johan Galtung, Dieter S. Lutz, Wilfried Röhrich (Haz.), Leske+Budrich, 1990, s. 7-8.

re bağlıdır. Çatışan taraflar arasında gerçek bir uzlaşma geçmişte yaşananları gerçekten kabul etmiş olmalarına da bağlıdır. Taraflar karşılıklı geçmişlerini eleştirel ve senkronize şekilde değerlendirdiklerinde yeni bir anlatının ortaya çıkma imkânı oluşacak, bu da bilinen subjektif tarih anlatılarının yerine yeni bir sürümün doğuşuna zemin hazırlayacaktır. Bu durum tarafların birbirini affetmesi temeline dayanmalıdır. Geçmişin saplantısından uzak kalınarak ve tarihteki olayların psikolojisinden de ayrışarak bir mutabakat oluşturulması temin edilmelidir.⁸⁸

Bir çatışmada taraflar muhtemel müzakere masasından daha fazla pay alabilmek amacıyla güç dengesinin kendi lehine avantajlı olduğunu düşündükleri müddetçe barışa yaklaşmak istemeyebilir. Barışı sağlamak için devrede olan arabulucular taraflara verdikleri destekleri bu minvalde değerlendirip müzakere zemini oluşturmalıdırlar. Örneğin, ABD'nin arabuluculuk faaliyetleri İsrail'i barış masasına zorlayan bir tavır gösteremediğinden etkin arabuluculuk gerçekleştirilememekte, dolayısıyla çözümsüzlük sürmektedir.

Filistin çıkmazında kalıcı bir çatışmasızlığın sağlanması dünya barışına da büyük katkı yapacaktır. Bu açıdan aşağıdaki analizde belirtilen hususların özenle incelenerek strateji geliştirilmesi başarılı arabuluculuğa kapı aralayacaktır. Almanya-Türkiye arabuluculuğunun SWOT Analizi ile çatışmasızlığa katkısı değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Türkiye ve Almanya'nın arabuluculuğunda, Filistin-İsrail anlaşmazlığının SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Uluslararası nüfuz alanlarının çokluğu	İç politika odaklı yaklaşımlar
Arabuluculuk tecrübesi	Rasyonel olmayan öneriler
Ekonomik kapasite ve işbirliği	Farklı gruplarla iletişimsizlik
Çözüm önerisinde ortaklık	Güç dengesinin bulunmayışı
Kültürel aidiyet, tarihsel yakınlık	
Fırsatlar	Tehditler
ABD'nin objektifliğini yitirmesi	Manipülasyona açık olma
Etkin arabulucu ülke eksikliği	Medyadaki tartışmalar
Uluslararası Anlaşmalar	Arap devletleri ile ilişkiler
Karşılıklı bağımlılık	Çok sayıda aktörün bulunması
	Şiddetin devam etmesi

88 Yaacov Bar Siman Tov, *From Conflict Resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, 2004, s. 8-9.

Bu analiz, Çatışma Yönetimi sürecinde arabulucu rolündeki devletlerin müdahilliğinin olası sonuçlarının teorik öngörüsünü oluşturmada, arabulucu devletlerin barış inşa ve kapasite imkânlarının hudutlarını ortaya koymaktadır.

Filistin çıkmazında Almanya ve Türkiye arabuluculuğunda kalıcı barış sağlınırsa Ortadoğu'da belirsizlik, gelecek inşa etme yoksunluğu, sınırlı bölgesel ticaret vb. sorunlar ortadan kalkacaktır. Ortadoğu'nun üzerine yapılmış güvenlik probleminde önemli bir eşik aşılmış olacaktır. Filistin, "self determinasyon" hakkı kazanacak, maruz kaldığı güç koşullar ortadan kalkacaktır. İsrail mevcut durumda yaşamış olduğu güvenlik problemini⁸⁹ elimine edebilecek, güvenlik kaygılarından zarar gören potansiyel ülke cazibesi temin edilebilecektir. Öyle ki bugün İsrail'in mevcut koşullarda yanlış uygulamalardan dolayı daha az güvenli bir yer olduğu, Araplar tarafından daha az kabul gördüğü, kendisinden daha fazla nefret edildiği ve öfke duyulduğu belirtilmektedir.⁹⁰

Almanya-Türkiye ilişkilerinde inişli çıkışlı seyre rağmen, devlet politikaları gereği karşılıklı faydaların görülmesi hâlinde, pragmatik şekilde kazan-kazan sonucunu doğuracaktır. Birçok faktörden dolayı Almanya ve Türkiye'nin birbirlerine muhtaç oldukları görülmekteyken özellikle Filistin çıkmazında etkin arabuluculuk rolleri global ölçekte ve hayati düzeyde önemlidir. Kalıcı ve adil bir çözüme ulaşmanın yolu, çatışan tarafların ihtiyaç ve kaygılarına cevap verilebilecek zeminde müzakerelerin sürdürülmesine bağlıdır. Bunun için de tarafların isteklerini net bir şekilde ortaya koymaları gerekir.⁹¹ Almanya ve Türkiye'nin iki devletli çözüm başlığında ABD'ye alternatif gösterecekleri tutum, Filistin-İsrail çatışmasında yeni bir fırsat sunacaktır. ABD'nin son yıllardaki tarafsızlıktan uzak -İsrail yanlısı- tutumu ve agresif faaliyetleri Ortadoğu'daki arabulucu boşluğunu net şekilde belirginleştirmiştir. Bu durumda uluslararası toplumun da desteği alınarak Almanya ve Türkiye'nin arabuluculuğuyla Filistin çıkmazında bir barış imkânı doğabilecektir.

Kaynakça

Akçay, Engin ve Gözeri, Mustafa Gökhan, "Dış Yardımlar Bağlamında Almanya-Filistin İlişkileri", 15.09.2019, <https://www.academia.edu...>

89 İsrail Başbakanı Netanyahu, Gazze'ye yakın bir bölgede bulunan Aşkelon'daki mitingi sırasında roket sirenlerinin çalması üzerine korumaları tarafından salondan çıkarılmıştır. Benzeri örnekler sürekli yaşanmaktadır. "Netanyahu roket sirenleri nedeniyle mitingine ara verdi", *Anadolu Ajansı*, 25.12.2019.

90 Edward W. Said, "Son Söz: 1948'in Sonuçları", *Filistin Uğruna, 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak*, Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim (Haz.), Küre Yayınları, 2018, s. 339.

91 Herbert C. Kelman, *Transforming the Israeli-Palestinian Conflict, From Mutual Negation to Reconciliation*, Routledge, Philip Mattar ve Neil Caplan (Haz.), 2018, s. 41-42.

Akçay, Ekrem Yaşar, “Barselona Sürecinde AB-İsrail İlişkileri”, Akademik Bakış Dergisi, Kasım-Aralık 2012, Sayı: 33, s.5.

Akyeşilmen, Nezir, “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, Barışı Konuşmak, Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi, ODTÜ Yayıncılık, 2014, s.37-38.

Aral, Berdal, Bitmeyen İhanet, Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk, İstanbul: Çıra Yayınları, 2019, s. 182-203.

Bar Siman Tov, Yaacov, The Israeli-Palestinian Conflict, From Conflict Resolution to Conflict Management, Springer, 2007, s. 9.

Bar Siman Tov, Yaacov, From Conflict Resolution to Reconciliation, Oxford University Press, 2004, s. 8-9.

Bayraktar, Bora, “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Atilla Sandıklı (Haz.), Bilgesam Yayınları, 2012, s. 254-257.

Bayraktar, Bora, Oslo Barış Süreci, İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri, 1991-2000, İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 34.

Bertelsmann Stiftung, “German and Israeli Innovation-The Best of Two Worlds”, Aralık 2019.

Bertelsmann Stiftung, “The German Mittelstand and the Israeli Startup Ecosystem, Tapping Israel’s Innovative Potential”, Kasım 2017.

Boulding, Kenneth E., Stable Peace, University of Texas Press, 1978, s. 9.

Brummer, Klaus, Konfliktbearbeitung durch internationale Organisationen, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005, s. 43.

Collins, Larry ve Lapierre, Dominique (haz.), Kudüs...Ey Kudüs, Kronik, 1973, s. 28.

Çalışır, Hakan, “Filistin-İsrail Çatışmasının Almanya-İsrail İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi, 2017, No:1, s. 113-123.

Çalışır, Hakan, Kolombiya-FARC Barış Süreci, Bir Çatışma Analizi, Çizgi Kitabevi, 2019, s.113.

Çalışır, Hakan “Türkiye-İran Mücadelesi: Bir Çatışma Analizi Denemesi”, Suriye’de Barış’ın İmkanları, Nezir Akyeşilmen ve Önder F. Afşar (haz.), Orion Kitabevi, 2016, s. 245.

Dağcı, Kenan, Sak, Elif, “AB’nin Dış Politikası Açısından Filistin-İsrail Sorununa Temel Yaklaşımı ve Araçları: Deklarasyonlar ve Ekonomik Yardımlar”, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, sy. 10, s. 14-18.

Das, Rahul Peter, Indien, Israel und die Türkei, Eine Dreierallianz im Entstehen?, Erich Reiter (haz.), Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2004 Verlag, E.S. Mittler&Sohn GmbH, s. 865.

d'Estrée, Tamra Pearson, "Problem-Solving Approaches", The SAGE Handbook of Conflict Resolution, Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, I. William Zartman (Haz.), SAGE, 2008, s. 136-137.

Eliaçık, Zeliha, "Türk-Alman İlişkilerinde Yeni Dönem: İmkanlar ve Sınırlar", SETA Perspektif, Eylül 2018, sy. 212, s. 5.

Ertosun, Erkan, "Türkiye'nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği", Uluslararası Hukuk ve Politika, 2011, c. 7, sy. 28, s. 65.

Esen, Barış, Bölünmüşlük Gölgesinde Çatışma Çözümü, Asimetrik Güç, Filistin ve İsrail, İstanbul: Der Yayınları, 2019, s. 65.

Galtung, Johan, Peace by Peaceful Means, Peace and Conflict, Development and Civilization, SAGE, 1996, s. 31.

Jäger, Thomas, Globale Gesellschaft und internationale Beziehungen, Handbuch Sicherheitsgefahren, Springer VS, 2015, s. 17.

Kaya, Taylan Özgür, "Trump-Avrupa Birliği ve İsrail-Filistin Uyuşmazlığı", ORSAM Analiz, Eylül 2018, No: 219, s. 5-6.

Kelman, Herbert C., "Conflict Resolution", 22.09.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=qoSx0w66LHs>.

Kelman, Herbert C., "Negotiating a Historic Compromise, New Opportunities in the Israeli-Palestinian Peace Process", Resolving the Israeli-Palestinian Conflict, Perspectives on the Peace Process, Moises F. Salinas ve Hazza Abu Rabia (Haz.), Cambria Press, 2009, s. 69.

Kelman, Herbert C., Transforming the Israeli-Palestinian Conflict, From Mutual Negation to Reconciliation, Routledge, Philip Mattar ve Neil Caplan (Haz.), 2018, s. 41-42.

Kıran, Abdullah, "Türkiye-İsrail İlişkileri ve Üçüncü Taraf Endişeleri", Birikim, Aralık 2000.

Landis, Joshua, "Suriye ve Filistin Savaşı: Kral Abdullah'ın 'Büyük Suriye Planı' için Savaşmak", Filistin Uğruna, 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak, Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim (Haz.), Küre Yayınları, 2018, s. 267.

Lembeke, Oliver W. ve Kaim, Markus (haz.), "The German Role in the Middle East: High Time for a Check Up", German Foreign Policy in Dialogue No.7, Germany and the Middle East, 16-23, 2002, s. 7.

Levent Duman, "Ortak Çıkarlar, Farklı Öncelikler: 2001-2008 Döneminde Türkiye, ABD ve İsrail Lobisinin İsrail-Filistin Sorununa Yaklaşımları", Akademik Orta Doğu, 2011, c. 5, sy. 2, s. 173.

Mitchell, George J. ve Sachar, Alon, A Path to Peace: A Brief History of Israeli-Palestinian Negotiations and a Way Forward in the Middle East, Simon and Schuster, 2016, s. 36-38.

Özerdem, Alpaslan, Barış İnşası Kuram ve Uygulaması, Nobel, 2013, s. 60-62.

Powell, Jonathan, Teröristlerle Konuşmak, Aykırı Araştırma, 2016, s. 112.

Röhrich, Wilfried, “Frieden durch Partnerschaft”, Überleben durch Partnerschaft, Gedanken über eine friedliche Welt, Johan Galtung, Dieter S. Lutz, Wilfried Röhrich (Haz.), Leske+Budrich, 1990, s. 7-8.

Said, Edward W., “Son Söz: 1948’in Sonuçları”, Filistin Uğruna, 1948’in Tarihini Yeniden Yazmak, Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim (Haz.), Küre Yayınları, 2018, s. 339.

Schreiber, Friedrich ve Wolffsohn, Michael, Nahost, Geschichte und Struktur des Konflikts, Leske Verlag Budrich GmbH, 1987, s. 13.

Terris, Lesley G., Mediation of International Conflicts, A rational model, Routledge Studies in Security and Conflict Management, 2017, s. 5.

Thomas, Christian Müller, Europa’s Rolle im Nahost Friedensprozess, GRIN Verlag GmbH, 2013, s. 8-9.

Tobias Böhmelt, International Mediation Interaction, Synergy, Conflict, Effectiveness, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, s. 15.

Tüysüzoğlu, Göktürk “Değişen Bölgesel Denklemler Işığında Türkiye-İsrail İlişkileri’nde İşbirliğini Tetikleyen Unsurlar”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2014, c. 3, sy. 3, s. 594-600.

Ullrich, Peter, “Die Linke, Israel und Palästina, Nahostdiskurse in Großbritannien und Deutschland”, Rosa-Luxemburg-Stiftung, Karl Dietz Verlag Berlin, Texte 48, 2008, s. 60.

Union for the Mediterranean, “10 Years of building regional cooperation together”, Annual Report 2018.

Wasserstein, Bernard, Israel und Palästina, Warum kämpfen sie und wie können sie aufhören?, München: Verlag C. H. Beck Ohg, 2009, s. 122.

Weingardt, Markus A., Deutsche Israel- und Nahostpolitik, Die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949, Campus Verlag, s.97-100.

Wezeman, Pieter D., Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Nan Tian, Siemon T. Wezeman (haz.), Trends in International Arms Transfers, 2018, SIPRI Fact Sheet, Mart 2019.

Yazıcı, Mirac “1995-2014 Döneminde Türkiye-İsrail Dış Ticareti”, Mayıs 2016, https://www.researchgate.net/publication/294891850_1995-2014_Doneminde_Turkiye-_Israil_Dis_Ticareti

Zalzburg, Ofer, “Sanctity in the Israeli-Palestinian Conflict”, 21.09.2019, <http://kelmaninstitute.org/the-dimension-of-sanctity-in-the-israel-palestine-conflict/>.

Anadolu Ajansı, “Netanyahu roket sirenleri nedeniyle mitingine ara verdi”, 25.12.2019.

Anadolu Ajansı, “BM Koordinatörü Mladenov’dan İsrail’e ‘ilhak’ uyarısı”, 22.01.2020.

Anadolu Ajansı, “AB küresel güç denkleminde yerini alıyor”, 28.01.2020.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “İlk Akdeniz için Birlik (AİB) Parlamento Başkanları Zirvesi Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz’un Ev Sahipliğinde Toplanıyor”, 01.04.2013, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news...>

Die Bundesregierung, “EU und Arabische Liga vertiefen Zusammenarbeit”, 25.02.2019, <https://www.bundesregierung.de/breg-de...>

Deutsche Welle, “İsrail BM’nin kararına aldırmyor”, 21.07.2004.

Euronews, “ABD’nin Orta Doğu barış planı ne? Brexit’i Avrupa’ya zarar verdiği için mi destekliyor?”, 05.06.2019.

Euronews, “Arap Birliği Dışişleri Bakanları, İsrail’in Batı Şeria’nın bazı bölgelerini ilhak planını kınadı”, 30.04.2020.

FAZ, “Vor Gespräch mit Abbas: Merkel pocht auf Zwei-Staaten-Lösung für Israel und Palästinenser”, 29.08.2019.

Haaretz, “Merkel After Netanyahu Meet: We’ve Agreed to Disagree on Settlement Construction”, 06.12.2012.

Jerusalem Post, “Katz to UAE official: Erdogan hates Israel, relatives benefit from trade”, 07.08.2019.

Milat, “Filistinlilerden Merkel’e çağrı”, 04.10.2018.

Peacenow, “Two States One Hope”, 11.05.2017, <https://peacenow.org/en/two-states-one-hope>.

Sputnik, “İsrail bağımsız Kürt devleti kurma fikrini neden destekledi?”, 15.09.2017.

Sputnik, “Yüzyılım Tokadı’: Filistin ile İsrail arasında, ABD yerine kim arabulucu olacak?”, 16.01.2018.

Stockholm International Peace Research Institute, “Water as a symbol: The Israel-Palestine water conflict”, 01.02.2019, <https://www.sipri.org/events/2019/water-symbol-israel-palestine-water-conflict>.

Süddeutsche Zeitung, “Deutschland und die USA leben in einem kalten Frieden”, 06.11.2019.

Şalom, “Havuçsuz ve sopsız arabuluculuk olmaz”, 16.12.2009.

Şalom, “İsrail Devlet Başkanı Rivlin Alman Meclisinden nefretle mücadele çağrısı yaptı”, 30.01.2020.

The Times of Israel, “Germany warns of ‘mass exit’ of Jews if anti-Semitism persists”, 26.01.2020.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti ile Filistin Devleti Arasında Ortak Bildiri, 25.12.2018”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-ortak-komite-toplantisi-25-ekim-2018.tr.mfa> (Erişim tarihi: 20.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 25.12.2019).

WirtschaftsWoche, “Deutschland will wirtschaftliche Zusammenarbeit erheblich ausweiten”, 04.10.2018.

Yıldız, Kerim, “Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar”, Çatışma Çözümleri ve Barış, Murat Aktaş (Haz.), İletişim Yayınları, 2014, s. 284.

Zartman, I. William, Preventing Deadly Conflict, Polity Press, 2015, s. 33.